

INSAN VE TOPLUM AFET YÖNETİMİ MADEN

TARIM

AFYONKARAHİSAR

YEREL EKONOMİK GELİŞME PROGRAMI

ENERJİ
KENTSEL
HİZMETLER
2017 - 2019
TURİZM
ÇEVRE
ULAŞIM
SANAYİ

AFYONKARAHİSAR İLİ YEREL EKONOMİK GELİŞME PROGRAMI

(Tarım, Maden, Çevre, Enerji)
2017-2019

İÇİNDEKİLER

AFYONKARAHİSAR İLİ
YEREL EKONOMİK GELİŞME PROGRAMI

09

GİRİŞ

10

AFYONKARAHİSAR İLİ
GENEL SOSYOEKONOMİK
GÖRÜNÜM

45

TARIM

51

MADEN

59

ÇEVRE

65

ENERJİ

72

TEMEL
POLİTİKALAR

81

AFYONKARAHİSAR İLİ
3. YEGEP
EYLEM PLANI

YEGEP Çalışma Grubu

Yusuf BALCI
Dr. H. Mustafa TARKAN
Bekir UMUT
Ender İRKÖREN

Genel Sekreter
Planlama ve Bölgesel Koordinasyon Birimi - Birim Başkanı
Planlama ve Bölgesel Koordinasyon Birimi - Uzman
Planlama ve Bölgesel Koordinasyon Birimi - Uzman

Proje Geliştirme ve Uygulama Birimi Uzmanı Hatice Elif KAYAHAN'a katkılarından dolayı teşekkürlerimizi sunarız.

GİRİŞ

AFYONKARAHİSAR İLİ
YEREL EKONOMİK GELİŞME PROGRAMI

Akarçay Rekreasyon Alanı

A) GİRİŞ

TR33 Bölgesi 2014-2023 Bölge Planı'nda **Sanayi, Maden, Tarım, Turizm, Afet Yönetimi, Çevre, Kentsel Hizmetler, Ulaşım, Enerji, İnsan ve Toplum** eksenleri bulunmaktadır. TR33 Bölgesi 2014-2023 Bölge Planı'nda söz konusu eksenlerin her biri için öncelikler ve tedbirler belirlenmiştir. Ancak Bölge Planı'nın ölçeği gereği, söz konusu öncelik ve tedbirler eylem planına dönüştürülmemiştir. Bölge Planı'nın uygulanma düzeyinin artırılması ve kurumlar arası koordinasyonun etkin şekilde sağlanabilmesi için daha alt ölçeklerde operasyonel programlara ihtiyaç duyulmaktadır. Yerel Ekonomik Gelişme Programları (YEGEP), bu ihtiyaca cevap verebilmek adına hazırlanmış, il düzeyli, çok sayıda kurumun iş birliği içerisinde yürütmesi gereken programlardır.

2015-2017 dönemi için hazırlanmış ve uygulama aşamasına geçilmiş olan 1. YEGEP, Bölge için katalizör durumunda bulunan, kısa vadede etkili müdahale yapmanın mümkün olduğu, öncelikli sektörler olan Sanayi, Turizm ve Ulaşım sektörlerini kapsamaktadır. YEGEP, Plan'dan bağımsız bir çalışma olarak değil, öncelikli uygulanması gereken projeleri ortaya koyan ve paydaşları bu doğrultuda yönlendiren bir yol haritası olarak değerlendirilmektedir. Bu yüzden Plan'da yer verilen diğer eksenlere ilişkin politikaların da hayata geçirilmesi amacıyla bu defa 2016-2018 dönemi için Afet Yönetimi, Kentsel Hizmetler ile İnsan ve Toplum eksenlerini kapsayan 2. YEGEP hazırlanmıştır.

Daha önce hazırlanmış olan iki çalışmanın devamı niteliğinde olan 3. YEGEP'te ise Tarım, Maden, Çevre ve Enerji eksenleri ele alınmıştır. İlk olarak ilin farklı mevcut durumu Bölge ve çevre illeri ile karşılaştırmalı olarak ortaya koyulmakta, sonrasında bu eksenlerindeki temel politikalar belirtilerek ilgili projeler tanımlanmaktadır. Son olarak, her projeye ilişkin 2019 yılında ulaşılması planlanan hedefleri, sorumlu kurum/kuruluşları, potansiyel maddi kaynakları içeren eylem planları sunulmaktadır.

Hazırlanan YEGEP'lerin etkileyeceği hususlar beş ana başlıkta toplanmaktadır. Bunlardan ilki yıllık olarak hazırlanan ve Zafer Kalkınma Ajansı'nın Yönetim Kurulu'nda görüşüldükten sonra merkeze iletilen yatırım teklifleridir. İkincisi ise Bölge illerinde yatırım yapmayı planlayan yerli ve yabancı yatırımcıların hangi sektör ve merkezlerde odaklanmalarının yararlı olacağına ilişkin yönlendirmelerin sağlanacak olmasıdır. YEGEP'lerin etki edeceği üçüncü başlık Ajans tarafından hazırlanan proje teklif çağrıları, doğrudan faaliyet desteği ve teknik destek programlarının ana çerçeveleridir. Söz konusu programlar hazırlanırken Bölge Planı'nın yanı sıra YEGEP'lerde belirlenen temel politika ve öncelikler esas alınmaktadır. Dördüncü olarak ise daha büyük çaplı Ajans destekleri olarak kurgulanan güdümlü projelerin de YEGEP'lerdeki ana amaçlar ekseninden kurgulanması öngörülmektedir. Son olarak Ajans tarafından başvurusu yapılan ya da Ajans'ın ortak olarak yer alacağı Avrupa Birliği (AB) projeleri kapsamındaki hibe desteklerinin alınmasında, söz konusu projelerin YEGEP'lerde öncelikli başlık ve faaliyetlerle ilgili olması önemli bir avantaj sağlayacaktır. Bu yüzden YEGEP'ler Bölge'de hazırlanacak AB projeleri için yol gösterici olacaktır.

B) AFYONKARAHİSAR İLİ GENEL SOSYOEKONOMİK GÖRÜNÜM

Afyonkarahisar ili sosyoekonomik gelişmişlik açısından Bölge illerinden daha geridedir.

Kalkınma Bakanlığı tarafından 2003 yılında hazırlanan “İllerin Sosyoekonomik Gelişmişlik Endeksi Sıralaması” (SEGE) çalışmasında Afyonkarahisar 44., çevre illerinden Eskişehir 6., Uşak 30., Manisa 25., Kütahya ise 40. sıradadır. 2011 “İllerin Sosyoekonomik Gelişmişlik Endeksi” sıralamasında ise Afyonkarahisar bir basamak yukarı çıkarak 43. sıraya yükselmiş, Kütahya iki basamak yukarı çıkarak 38. sıraya yükselmiş, Uşak ise 25. sırada kendine yer bulmuştur. TR33 Bölgesi’nin diğer ili olan Manisa ise 25. sıradan 23. sıraya yükselmiştir. Görüldüğü üzere Bölge illeri, 2003 yılına göre sosyoekonomik açıdan gelişme göstermiştir. Bu da bu dönemde Bölge illerinin yaşanabilirlik düzeylerinin arttığını göstermektedir.

TÜİK’in 2015 yılı bazlı yaptığı illerde yaşam endeksi çalışmasına göre Afyonkarahisar genel sıralamada 10. sırada gelmektedir.

İllerde yaşam endeksi; konut, çalışma hayatı, gelir ve servet, sağlık, eğitim, çevre, güvenlik, sivil katılım, altyapı hizmetlerine erişim, sosyal yaşam ve yaşam memnuniyeti olmak üzere yaşamın on bir boyutunu kapsamakta ve kırk bir gösterge ile temsil edilen bu boyutları tek bir bileşik endeks yapısı içerisinde sunmaktadır. Bu çalışmada TR33 Bölgesi illerinden Kütahya 4. sırada yer alırken Uşak 6., Manisa ise 31. sırada gelmektedir. Afyonkarahisar’ın çevre ili olan Eskişehir ise 15. sırada bulunmaktadır. Alt endekslerden biri olan ve ildeki mutluluk düzeyini ortaya koyan yaşam memnuniyeti sıralamasında ise Afyonkarahisar 2. sırada yer almakta ve il bu değerle gerek çevre illeri gerekse TR33 Bölgesi illeri arasında oldukça iyi bir konumda bulunmaktadır.

Harita 1-İllerin Sosyoekonomik Gelişmişlik Düzeyleri (2011)

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı (DPT), İllerin Sosyoekonomik Gelişmişlik Endeksi Sıralaması (2011)

SEGE’de yer alan imalat sanayi alt endeksinde Afyonkarahisar ili genel endekse göre çok daha üst sıralarda yer almaktadır. Afyonkarahisar eğitim ve sağlık sektörü endekslerinde nispeten gerilerde (sırasıyla 55. ve 49. sıralarda) yer almaktadır. Afyonkarahisar’ın çevre illerinden genel sosyoekonomik gelişmişlikte üst sıralarda yer alan Eskişehir ile 2003-2011 yılları arasında hızlı gelişme kaydeden Uşak’ın bu alt endekslerde iyi performanslar sergilediği görülmektedir. Afyonkarahisar ve çevresindeki illerin sosyoekonomik gelişmişlik genel ve alt endekslerindeki sıraları Tablo 1’de verilmektedir.

Tablo 1-Afyonkarahisar ve Çevre İllerin Sosyoekonomik Gelişmişlik Genel ve Alt Endekslerindeki Sıraları (2003, 2011)

İl	Genel Endeks Sırası (2011)	Genel Endeks Sırası (2003)	İmalat Sanayi Sektörü Alt Endeksi Sırası (2003*)	Sağlık Sektörü Alt Endeksi Sırası (2003*)	Eğitim Sektörü Alt Endeksi Sırası (2003*)
Afyonkarahisar	43	44	26	49	55
Kütahya	38	40	31	54	41
Manisa	23	25	19	22	37
Uşak	25	30	29	23	27
Eskişehir	7	6	16	5	3

* 2011 yılında böyle bir çalışma yapılmadığı için 2003 yılı verileri kullanılmıştır.

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı (DPT), İllerin Sosyoekonomik Gelişmişlik Endeksi Sıralaması (2003, 2011)

İldeki nüfus, ülke geneline benzer şekilde artmaktadır. TÜİK Genel Nüfus Sayımı ve Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi’ne göre ülke nüfusu 2007’de 70.586.256 iken 2012’de 75.627.384’e, 2015’de ise 78.741.053’e çıkmıştır. Afyonkarahisar nüfusu ise 2007 yılında 701.572 iken 2012 yılında 703.948’e, 2015 yılında ise 709.015’e yükselmiştir. Nüfus büyüklüğü açısından 2015 yılında Türkiye’nin 31. büyük ili olan Afyonkarahisar 2007-2014 yılları arasında da benzer şekilde 31. büyük il konumundadır. Bu veriler ışığında Afyonkarahisar ilinin nüfus artışı bu periyotta ülke geneliyle benzer şekilde seyretmiştir. Afyonkarahisar ili ve ilçelerinin nüfusu Tablo 2’de verilmektedir.

Tablo 2-Afyonkarahisar ve İlçelerinin Nüfusu

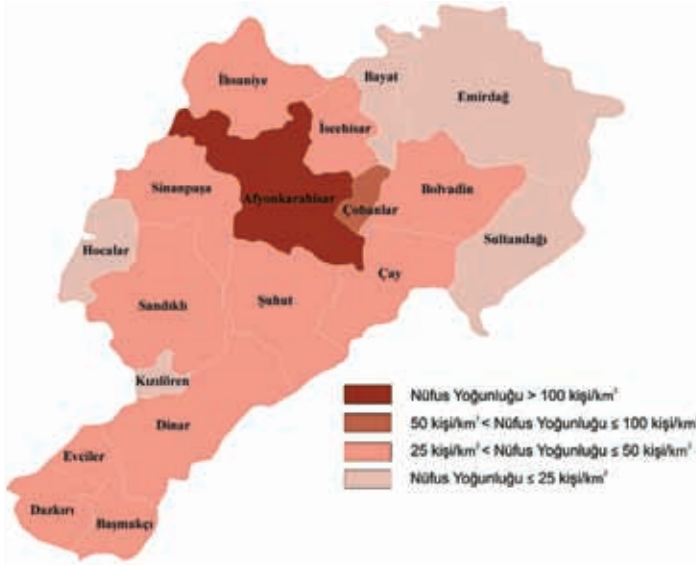
	2015	2016*
Türkiye	78.741.053	79.814.871
TR33 Bölgesi	3.013.892	3.043.846
Afyonkarahisar İl Geneli	709.015	714.523
Merkez	283.120	290.706
Başmakçı	10.286	10.152
Bayat	8.055	7.945
Bolvadin	44.550	44.539
Çay	32.093	31.723
Çobanlar	14.069	14.227
Dazkırı	11.010	10.936
Dinar	47.312	47.292
Emirdağ	37.246	37.045
Evciler	7.527	7.455
Hocalar	10.094	9.784
İhsaniye	27.853	27.709
İscehisar	24.310	24.313
Kızılören	2.463	2.409
Sandıklı	55.714	55.770
Sinanpaşa	40.700	40.119
Sultandağı	15.541	15.399
Şuhut	37.072	37.000

Kaynak: TÜİK, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi

İldeki nüfus, ağırlıklı olarak kentlerde yaşamaktadır. Nüfusu 20 bin üzeri yerleşimler TÜİK tarafından “kent” olarak sınıflandırılmaktadır. Bu bilgi ışığında TÜİK 2015 Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi verilerine göre Afyonkarahisar ilinde Merkez, Bolvadin, Çay, Dinar, Emirdağ, İhsaniye, İscehisar, Sandıklı, Sinanpaşa ve Şuhut olmak üzere kent kategorisine sahip 10 ilçe bulunmaktadır. İl nüfusunun yaklaşık %89’u kent kategorisine sahip yerleşim yerlerinde yaşamaktadır. Nüfusu en büyük ilçe 283.120 kişi ile Merkez ilçedir. En küçük ilçe ise 2.463 kişi ile Kızılören’dir. İlde nüfus ağırlıklı olarak Merkez ilçede yoğunlaşmaktadır.

* Çalışma kapsamında kullanılan tüm verilerin Kasım 2016 sonu itibariyle güncel olmasına dikkat edilmiştir. Basım aşamasında (Ocak 2017) yayımlanan 2016 yılı Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi verileri bilgi amaçlı olarak verilmektedir.

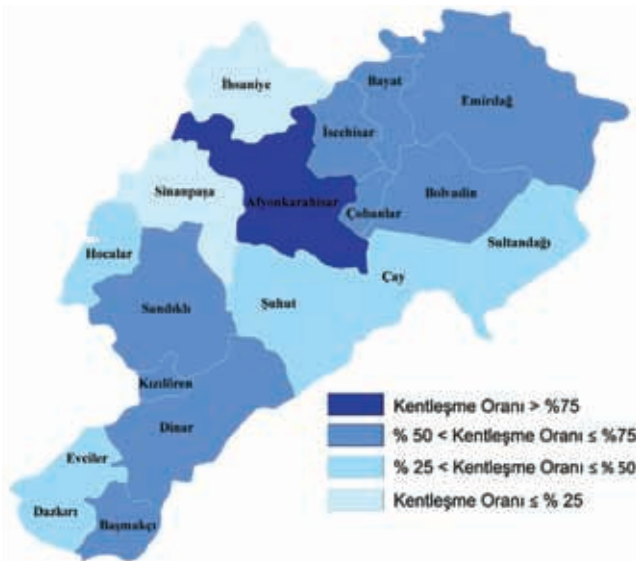
Harita 2-İlçelerin Nüfus Yoğunlukları

Kaynak: TÜİK, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (2015)

Afyonkarahisar ilçeleri arasında kentleşme oranı (ilçe merkezlerinde yaşayan nüfusun ilçenin toplam nüfusuna oranı) en yüksek olan ilçeler Merkez, Bolvadin ve Çobanlar ilçeleridir. Sinanpaşa, İhsaniye ve Hocalar ise sırasıyla en düşük kentleşme oranına sahip ilçeler olarak göze çarpmaktadır. Afyonkarahisar ilçelerinin kentleşme oranları Harita 3'te verilmektedir.

Harita 3-İlçelerin Kentleşme Oranları

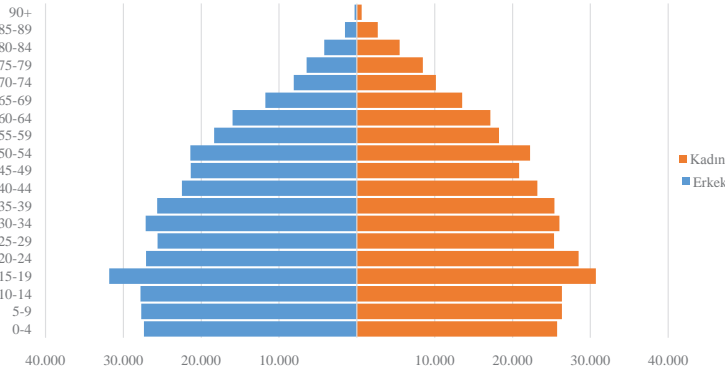
Kaynak: TÜİK, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (2015)

İldeki genç nüfus oranının az olması, nüfusun giderek yaşlanacağını göstermektedir.

Nüfus piramitleri, nüfusun cinsiyete ve yaş gruplarına göre dağılımını gösteren grafiklerdir. Bir yerin nüfus piramitlerine bakılarak o yerdeki nüfus özellikleri, nüfus hareketleri, nüfusun yaş gruplarına dağılımı, cinsiyet durumu ve ortalama yaşam süresi hakkında bilgi sahibi olunabilir.

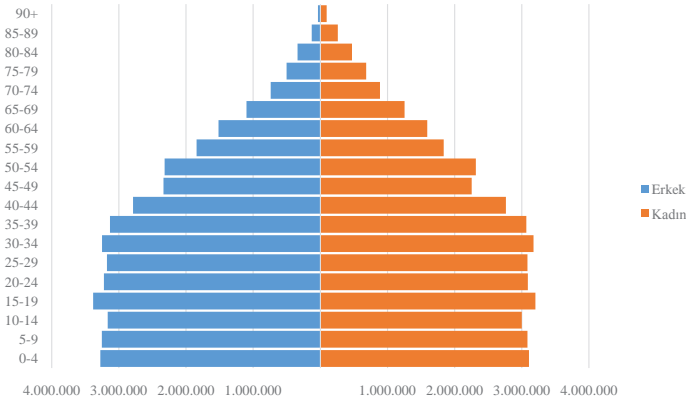
Bu bilgiler ışığında Grafik 1’de verilen Afyonkarahisar ilinin nüfus piramidi incelenirse Grafik 2’de verilen ülke geneline benzer bir durum izlenmekle birlikte piramidin üst taraflarına doğru çıkıldıkça ülkedekine kıyasla daha geniş bir yapı olduğu görülecektir. Bu durum ildeki orta yaşlı nüfusun oranının ülkedekine kıyasla daha yüksek olduğu anlamına gelmektedir. Afyonkarahisar il nüfusu genel olarak dengeli bir yaş dağılımına sahipken genç nüfusun oranının ülke geneline kıyasla daha düşük olması ve gittikçe yaşlanan nüfus, Afyonkarahisar ili için uzun vadede bir tehdittir. İlde genç nüfusun artmasına yönelik politikalar üreterek bu durumun gelecekte yaratacağı sorunların önüne geçmek mümkün olabilir.

Grafik 1- Afyonkarahisar İli Nüfus Piramidi

Kaynak: TÜİK, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (2015); Zafer Kalkınma Ajansı Hesaplamaları

Grafik 2-Türkiye Nüfus Piramidi

Kaynak: TÜİK, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (2015); Zafer Kalkınma Ajansı Hesaplamaları

İl nüfusu ülke geneline göre daha yaşlıken bazı ilçelerde genç nüfusun eksikliği sorunu daha tehlikeli boyutlardadır. Medyan (ortanca) yaş, nüfusun yaşa göre sıralanması sonucu tam ortada yer alan kişinin yaşını ifade etmektedir. Örneğin ülke genelindeki medyan yaşın 31,0 olması ülke nüfusunun yarısının 31,0'dan küçük yarısının ise 31,0'dan büyük olduğu anlamına gelmektedir. Nüfusun yaşlılık düzeyini ortaya koyan bu göstergenin il genelinde ülkeye kıyasla daha yüksek, TR33 Bölgesi'nden ise düşük olduğu Tablo 3'ten anlaşılmaktadır. Özellikle Kızılören'de 50,8'lere çıkan medyan yaş değeri, ilçenin 2.500'e yakın bir nüfusa sahip olduğu gerçeği de düşünülecek olursa genç nüfusun ilçede durmadığını, geriye yaş ortalaması yüksek sayıca az bir nüfusun kaldığını göstermektedir. Sultandağı da medyan yaş değeri 45'in üzerinde olan diğer bir ilçedir. Medyan yaş değerleri düşük olan ilçeler ise sırasıyla Çobanlar, İscehisar ve Merkez ilçelerdir. Özellikle nüfusun üçte birinden fazlasının yaşadığı Merkez ilçenin medyan yaş değerinin düşük olmasının bir nedeni de eğitim ve iş olanaklarının Merkez ilçede daha gelişmiş olması ve bu sebeple küçük ilçelerden Merkez ilçeye genç nüfusun göç etmesi olarak değerlendirilebilir.

Tablo 3-Medyan Yaş Değerleri (2015)

	Medyan Yaş		Medyan Yaş
Türkiye	31,0	Emirdağ	37,1
TR33 Bölgesi	34,3	Evciler	38,2
Afyonkarahisar İl Geneli	32,3	Hocalar	38,2
Merkez	29,0	İhsaniye	31,3
Başmakçı	38,6	İscehisar	26,9
Bayat	32,8	Kızılören	50,8
Bolvadin	32,7	Sandıklı	36,4
Çay	35,9	Sinanpaşa	35,7
Çobanlar	25,3	Sultandağı	45,5
Dazkırı	36,8	Şuhut	36,5
Dinar	36,0		

Kaynak: TÜİK, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (2015); Zafer Kalkınma Ajansı Hesaplamaları

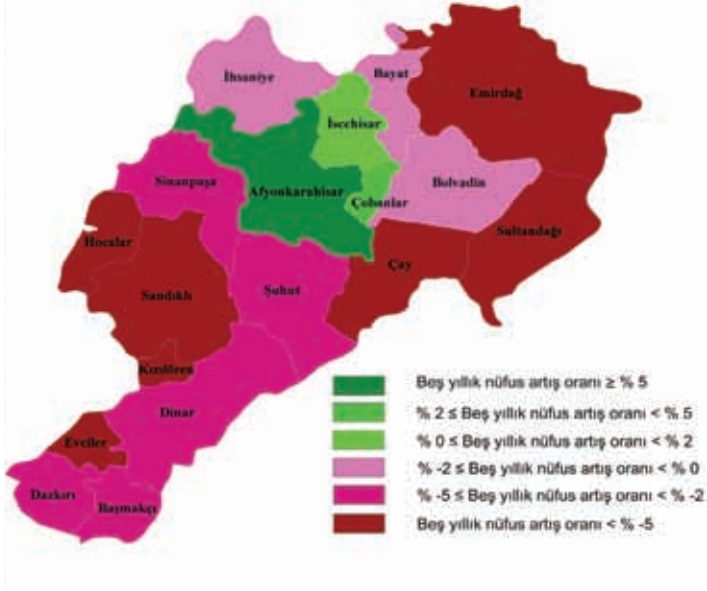
2011-2015 yılları arasındaki beş yıllık dönemde nüfusu en fazla azalan ilçeler ile 2015 yılı medyan yaş değerleri yüksek olan ilçeler benzerlik göstermektedir. Afyonkarahisar ilinin nüfusu en fazla azalan beş ilçesinden Hocalar, Emirdağ, Kızılören, Evciler ve Sultandağı ilçelerinden Kızılören, Sultandağı, Evciler ve Hocalar ilçeleri aynı zamanda ilin en yüksek medyan yaş değerine de sahip beş ilçesinden dördüdür. 2011-2015 yılları arası beş yıllık nüfus artış oranları incelendiğinde bu dönemde Afyonkarahisar il nüfusundaki artışın lokomotifinin %10,9 ile Merkez ilçe olduğu görülmektedir. Merkez ilçeyi Çobanlar ve İncehisar ilçeleri izlemektedir. Sadece bu üç ilçe 2011-2015 yılları arasındaki beş yıllık periyotta nüfusunu artırmayı başarabilmiştir. Ayrıca bu üç ilçe en düşük medyan yaş değerine sahip ilk üç ilçe olarak öne çıkmaktadır. Afyonkarahisar ili ve ilçelerinin beş yıllık nüfus artış oranları Tablo 4'te ve Harita 4'te verilmektedir.

Tablo 4-Beş Yıllık Nüfus Artış Oranları (2011-2015) (%)

	5 Yıllık Nüfus Artış Oranı		5 Yıllık Nüfus Artış Oranı
Türkiye	5,4	Emirdağ	-9,0
TR33 Bölgesi	2,4	Evciler	-6,0
Afyonkarahisar İl Geneli	1,5	Hocalar	-7,4
Merkez	10,9	İhsaniye	-2,0
Bayat	-0,1	İncehisar	0,8
Başmakçı	-4,2	Kızılören	-8,8
Bolvadin	-1,6	Sandıklı	-5,6
Çay	-5,5	Sinanpaşa	-2,4
Çobanlar	3,9	Sultandağı	-8,7
Dazkırı	-2,2	Şuhut	-4,6
Dinar	-3,0		

Kaynak: TÜİK, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (2015); Zafer Kalkınma Ajansı Hesaplamaları

Harita 4-İlçe Nüfus Artış Oranları

Kaynak: TÜİK, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (2015)

Nüfus projeksiyonlarına göre 2012 yılındaki ülke genelindeki nüfus ve Afyonkarahisar il nüfusu 2023 yılında artacaktır. TÜİK'in yaptığı nüfus projeksiyonlarına göre; Afyonkarahisar nüfusu 2018'de 709.070'e yükselecek, 2023'te ise 706.957 olacaktır. Ülke genelinde, 2012-2023 yılları arasında yıllık ortalama nüfus artış hızının %9,8 (binde 9,8) olması beklenirken Eskişehir dışında Afyonkarahisar'ın yakın çevresindeki illerde beklenen nüfus artış hızı çok düşük oranlarda seyredecektir. Afyonkarahisar ve çevre illerinin nüfus ve nüfus artış oranı öngörülleri olan nüfus projeksiyonları Tablo 5'te verilmektedir.

Tablo 5-Afyonkarahisar ve Çevre İllerinin Nüfus Projeksiyonları

	2012 Yılı Nüfusu	2018 Yılı Öngörülen Nüfus	2023 Yılı Öngörülen Nüfus	Öngörülen Yıllık Ortalama Nüfus Artış Hızı (%)
Afyonkarahisar	703.948	709.070	706.957	0,4
Kütahya	573.421	571.035	565.664	-1,2
Manisa	1.346.162	1.366.768	1.370.823	1,7
Uşak	342.269	350.026	353.234	2,9
Eskişehir	789.750	857.005	908.347	12,7
Türkiye	75.627.384	80.551.266	84.247.088	9,8

Kaynak: TÜİK, Nüfus Projeksiyonları (2012)

İl, 2012 yılı dışında genel olarak net göç verme eğilimindedir. 2011-2015 yılları arasında Afyonkarahisar ili Tablo 6'dan da görüldüğü üzere 2012 yılı hariç net göç verme eğilimindedir. 2012 yılındaki farklılığın nedeni, yerleşim yeri nüfuslarının Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi'nden (ADNKS) alınan nüfusla birlikte, kurumsal yerlerde kalan nüfus dikkate alınarak hesaplanmasıdır. Kurumsal yerlerde (kışla, cezaevi, huzurevi, üniversite öğrenci yurtları vb.) kalanlar uluslararası tanım gereği ikamet adreslerinin bulunduğu yerleşim yeri nüfusuna değil, kurumsal yerlerin bulunduğu yerleşim yeri nüfusuna dahil edilmiştir. TR33 Bölgesi olarak da aynı yıllar üzerinden Tablo 6 incelendiğinde Bölge'nin negatif göç oranına sahip olduğu anlaşılmaktadır. Eskişehir ise düzenli olarak göç almakta olup bu durumun şehrin yüksek sosyoekonomik gelişmişlik düzeyiyle ilişkilendirilmesi muhtemeldir.

Tablo 6-Yıllara Göre İllerin Net Göç Oranları (Binde) (%)

	2011	2012	2013	2014	2015
Afyonkarahisar	-9,7	3,5	-6,5	-8,0	-4,7
Kütahya	-5,5	6,7	-5,3	-5,5	-5,0
Manisa	-2,0	-1,4	-0,5	-2,1	2,1
Uşak	-4,4	2,7	0,5	-2,0	0,1
Eskişehir	9,2	9,0	7,0	9,8	9,4
TR33 Bölgesi	-4,8	1,8	-2,8	-4,1	-1,1

Kaynak: TÜİK, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (2015)

Afyonkarahisar, genel olarak yakın çevresi ile büyük şehirlerden göç almaktadır. İlin 2011-2015 yılları arasında aldığı 107.922 kişilik göçün 9.963'ü (%9,2'si) İzmir'den, 8.662'si (%8,0'ı) İstanbul'dan, 7.811'i ise (%7,2'si) Ankara'dandır. Tablo 7'de sunulan Afyonkarahisar'ın en çok göç aldığı 10 il incelendiğinde, bu illerin ortak özelliğinin Batı'da yer alan, Afyonkarahisar'ın yakın çevresinde olan ve/veya büyük şehirler olması olduğu görülecektir. İl, kendisine uzak Karadeniz, Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu gibi bölgelerden nispeten daha az göç çekebilmektedir. Bu durum, ilin ekonomik koşullar ve sosyal olanaklar yönünden henüz bir çekim merkezi haline gelmediğinin göstergesidir.

Tablo 7-Afyonkarahisar'ın En Çok Göç Aldığı İlk 10 İl (2011-2015)

	Alınan Göç	Payı (%)
İzmir	9.963	9,2
İstanbul	8.662	8,0
Ankara	7.811	7,2
Antalya	6.978	6,5
Denizli	6.531	6,1
Konya	6.312	5,8
Eskişehir	5.923	5,5
Isparta	3.443	3,2
Bursa	3.099	2,9
Manisa	3.020	2,8
İlk 10 İl Toplamı	61.742	57,2
Genel Toplam	107.922	100,0

Kaynak: TÜİK, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (2015)

İlin yoğun olarak göç verdiği iller ile yoğun olarak göç aldığı iller benzerlik göstermektedir.

2011-2015 yılları arasında Afyonkarahisar'a göç eden 107.922 kişiye karşılık, aynı dönemde ilden 125.926 kişi göç etmiştir. Tablo 8'de verilen Afyonkarahisar'dan göç eden nüfusun dağılımına bakıldığında ise ilk on şehre verilen göçün %64,4'lük bir orana tekabül ettiği görülmektedir. İl bu beş yıllık süreçte 18 bin kişinin üzerinde net göç vermiştir. En çok göç verilen iller sırasıyla İzmir, Antalya, İstanbul, Denizli ve Eskişehir'dir. Afyonkarahisar'ın bu illere verdiği göç miktarı ile aldığı göç miktarı arasında yaklaşık 16 bin kişilik bir fark bulunmaktadır. Afyonkarahisar'da yaşayan kişilerin önemli bir bölümü ekonomik ya da sosyal nedenlerle söz konusu illere göç ederken Afyonkarahisar bu illere verdiği kadar göçü bu illerden çekememiştir.

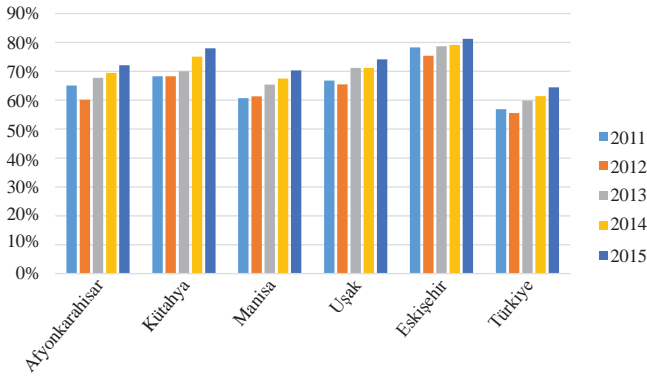
Tablo 8-Afyonkarahisar'ın En Çok Göç Verdiği İlk 10 İl (2011-2015)

	Verilen Göç	Payı (%)
İzmir	12.138	9,6
Antalya	11.420	9,1
İstanbul	10.853	8,6
Denizli	10.186	8,1
Eskişehir	9.800	7,8
Ankara	8.787	7,0
Konya	6.565	5,2
Isparta	4.604	3,7
Bursa	3.432	2,7
Aydın	3.278	2,6
İlk 10 İl Toplamı	81.063	64,4
Genel Toplam	125.926	100,0

Kaynak: TÜİK, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (2015)

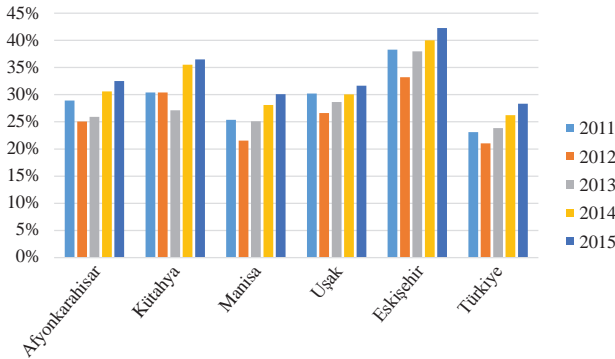
İlin son yıllarda verdiği göç içinde nitelikli nüfus payı oldukça yüksektir. Grafik 3 ve 4'te görüleceği üzere Afyonkarahisar'da hem lise ve üzeri eğitimlilerin hem de yükseköğretim ve üzeri eğitimlilerin göç eden nüfus içindeki payı ülke genelinden yüksektir. Afyonkarahisar'ın çevre illerinden Eskişehir'de her iki oranın da çok yüksek olması, bu ildeki üniversitelerde okuyan öğrencilerin memleketleri olan illere veya metropollere mezun olarak ya da olmadan dönmeleri ile ilişkilidir.

Grafik 3-Lise ve Üzeri Eğitimlilerin Göç Edenler İçindeki Payı

Kaynak: TÜİK, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (2015)

Grafik 4-Yükseköğretim ve Üzeri Eğitimlilerin Göç Edenler İçindeki Payı

Kaynak: TÜİK, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (2015)

İlin okuma yazma oranı ülke genelinin üzerindedir. Ülke genelinde 15 yaş üzeri nüfustaki okuryazarlık oranı %94,7 iken Afyonkarahisar genelinde bu oran %95,8'dir. Afyonkarahisar'ın 11 ilçesinde okuma yazma oranının ülke genelinden daha yüksek olduğu göze çarpmaktadır. İlçeler özelinde okuryazarlık oranları incelendiğinde ise Dazkırı okuma yazma oranı en yüksek ilçe olarak Emirdağ ise okuma yazma oranı en düşük ilçe olarak görülmektedir. İlin yaklaşık üçte birlik nüfusunu barındıran Merkez ilçe ise %97,7'lik değerle okuma yazma oranı en yüksek ikinci ilçe olarak öne çıkmaktadır. İl genelinin okuma yazma oranı TR33 Bölgesi geneliyle kıyaslandığında ise daha zayıf kalmaktadır. İldeki 15 yaş ve üzeri nüfusun okuma yazma durumu Tablo 9'da verilmektedir.

Tablo 9-15 Yaş Üzeri Nüfusun Okuma Yazma Durumu (%)

	Okuryazarlık Oranı		Okuryazarlık Oranı
Türkiye	94,7	Emirdağ	91,4
TR33 Bölgesi	96,5	Evciler	95,9
Afyonkarahisar İl Geneli	95,8	Hocalar	91,5
Merkez	97,7	İhsaniye	94,8
Başmakçı	95,5	İscehisar	95,1
Bayat	92,9	Kızılören	92,1
Bolvadin	96,0	Sandıklı	94,9
Çay	95,8	Sinanpaşa	94,2
Çobanlar	92,5	Sultandağı	95,9
Dazkırı	98,2	Şuhut	96,3
Dinar	94,1		

Kaynak: TÜİK, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (2015)

İlde ilk ve orta düzey eğitim kurumlarından mezunların oranı fazla olup yükseköğrenim mezunlarının oranı Türkiye ortalamasının altında kalmaktadır. Bulunan rakamlar, 15 yaş üzeri toplam nüfusun eğitim durumlarına göre ayrıştırılması ve yüzdeler olarak hesaplanmasına dayanılarak elde edilmiştir. Ülke genelinde okuma yazma bilmeyenlerin oranı %4,4 iken Afyonkarahisar'da bu değer %3,7'dir. Ayrıca, ilköğretim düzeyindeki mezunların payları da ülke genelinin üzerinde olup lise mezunlarının payları ise ülke geneli ortalamasının altında kalmıştır. Beşeri sermayenin önemli ölçütlerinden biri sayılabilecek yükseköğrenim mezunları payı ise ülke genelinde %15,4 iken Afyonkarahisar'da %10,8'dir. Afyonkarahisar'ın yakın çevresindeki illere bakıldığında söz konusu oranın Kütahya'da %12,3, Eskişehir'de %19,0, Uşak'ta %12,4 ve Manisa'da %11,6 olduğu görülmektedir. Afyonkarahisar'da genç nüfusun yükseköğrenime yönlendirilmesi gerekliliği rakamlardan da görüldüğü üzere oldukça önem taşımaktadır. 15 yaş ve üzeri nüfusun eğitim durumu Tablo 10'da verilmektedir.

TÜİK'in yaşam endeksi çalışmasına göre Afyonkarahisar eğitim alt endeksinde 48. sırada yer almaktadır. Yaşam endeksi çalışmasının eğitim alt endeksinde okul öncesi eğitimde net okullaşma oranı, TEOG sistemi yerleştirmeye esas puan ortalaması, YGS puan ortalaması, fakülte veya yüksekokul mezunlarının oranı, kamunun eğitim hizmetlerinden memnuniyet oranı gibi bileşenler bulunmaktadır. TR33 Bölgesi illerinden Kütahya bu alt endekste 20., Uşak 30., Manisa ise 47. sırada yer almaktadır. İlin çevre illerinden olan Eskişehir ise 18. sıra ile bu alt endekste iyi bir performans sergilemektedir.

Tablo 10-15 Yaş Üzeri Nüfusun Eğitim Durumu (%)

	Okuma Yazma Bilmeyen	Okuma Yazma Bilen Fakat Bir Okul Bitirmeyen	İlkokul İlköğretim Ortaokul ve Dengi Okul Mezunu	Lise veya Dengi Okul Mezunu	Yüksekokul Fakülte Yüksek Lisans Doktora Mezunu	Bilinmeyen
Afyonkarahisar	3,7	5,3	60,8	18,9	10,8	0,5
Kütahya	2,8	6,6	56,8	21,2	12,3	0,3
Manisa	3,2	6,0	61,0	18,0	11,6	0,2
Uşak	2,9	6,4	58,1	19,7	12,4	0,5
Eskişehir	2,5	2,6	47,4	27,6	19,0	0,9
Türkiye	4,4	5,8	51,5	21,9	15,4	1,0

Kaynak: TÜİK, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (2015); Zafer Kalkınma Ajansı Hesaplamaları

İlde çok sayıda üniversite öğrencisi bulunmaktadır. TR33 Bölgesi'nde Afyon Kocatepe Üniversitesi (Afyonkarahisar), Dumlupınar Üniversitesi (Kütahya), Manisa Celal Bayar Üniversitesi (Manisa) ve Uşak Üniversitesi (Uşak) olmak üzere 4 adet devlet üniversitesi bulunmaktadır. Tablo 11'deki bilgilere göre, bu üniversitelerde 154.908 öğrenci ön lisans ve lisans düzeyinde eğitim almaktadır. İldeki yükseköğrenim mezunu nüfusun azlığı göz önüne alındığında ilde üniversite okuyan nüfusun mezun olmalarından sonra ilde kalmalarını sağlayacak adımların atılması oldukça faydalı olacaktır.

Tablo 11-Üniversite Öğrenci Sayıları

	Üniversite Öğrenci Sayıları
Afyonkarahisar	39.615
Kütahya	47.274
Manisa	44.521
Uşak	23.498
TR33 Bölgesi	154.908
Türkiye	6.186.007

Kaynak: Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi (2016)

İl, sağlık alanında insan kaynakları açısından genel olarak zayıftır. Tablo 12'deki veriler incelendiğinde Afyonkarahisar'ın yüz bin kişiye düşen uzman hekim, toplam hekim ve sağlık personeli rakamlarında Türkiye ortalamasının altında kaldığı görülmektedir. Yüz bin kişiye düşen toplam hastane yatak sayısında ise ülke ortalamasının üzerinde olan Afyonkarahisar, çevre illerinden Eskişehir'in ise oldukça gerisinde kalmaktadır. Kısacası il sağlık alanında fiziki olanaklar olarak ülke ortalamasından iyi iken insan kaynakları açısından ülke ortalamasını yakalayamamaktadır.

TÜİK'in yaşam endeksi çalışmasına göre Afyonkarahisar sağlık alt endeksinde 13. sırada yer almaktadır. Yaşam endeksi çalışmasının sağlık alt endeksinde bebek ölüm hızı, doğuştan beklenen yaşam süresi, hekim başına düşen müracaat sayısı, sağlığından memnuniyet oranı ve kamunun sağlık hizmetlerinden memnuniyet oranı yer almaktadır. TR33 Bölgesi illerinden Kütahya bu alt endekste 24., Manisa 20, Uşak ise 19. sırada yer almaktadır. İlin çevre illerinden olan Eskişehir ise 22. sıra ile bu alt endekste iyi bir performans sergilemektedir.

Tablo 12-Sağlık Göstergeleri

	Afyonkarahisar	Kütahya	Manisa	Uşak	Eskişehir	Türkiye
Yüz Bin Kişiye Düşen Uzman Hekim	72	68	88	70	121	97
Yüz Bin Kişiye Düşen Toplam Hekim	145	122	161	128	212	175
Yüz Bin Kişiye Düşen Sağlık Personeli	678	687	691	784	921	683
Yüz Bin Kişiye Düşen Toplam Hastane Yatak Sayısı	279	298	295	280	429	266

Kaynak: TÜİK Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (2014); TÜİK Sağlık İstatistikleri (2014)

İldeki bebek ölüm hızı, son yıllarda düşme eğiliminde olmasına rağmen 2015 yılında artış göstermiştir. Afyonkarahisar’da 2011 yılında, %12,1 olan bebek ölüm hızı, 2012 yılında hızlı bir yükselme göstermiş ve %14,4 gibi yüksek bir orana ulaşmıştır. 2013 yılında çevre illeri arasında Uşak ile birlikte en yüksek bebek ölüm oranına sahip olan Afyonkarahisar’da bebek ölüm hızı aynı yılda Türkiye ortalamasının da üstündedir. 2014 yılında ise bebek ölüm hızı %9,6’ya gerileyerek %11,3 olan Türkiye ortalamasının altına düşmüştür. 2015 yılında bebek ölüm hızı yine Türkiye ortalamasının altında kalsa da 2014 yılına kıyasla artış göstermiştir. Bebek ölüm hızları Tablo 13’te verilmektedir.

Tablo 13-Bebek Ölüm Hızları (Binde) (%)

	2011	2012	2013	2014	2015
Afyonkarahisar	12,1	14,4	12,5	9,6	9,9
Kütahya	12,2	12,7	11,8	10,8	10,7
Manisa	10,8	12,5	8,8	9,5	9,2
Uşak	12,6	14,9	13,6	8,3	12,6
Eskişehir	10,0	9,9	10,6	9,9	6,3
Türkiye	11,7	11,6	10,8	11,3	10,7

Kaynak: TÜİK, Ölüm İstatistikleri (2011-2015)

İlde iş gücüne katılım oranı, ülke genelinden yüksektir. İş gücüne katılım oranı, belirli bir dönemde istihdam edilenlerle işsizlerin toplamının oluşturduğu iş gücünün 15-64 yaş aralığındaki toplam nüfusa (aktif nüfus) oranıdır. Söz konusu oran, ülke genelinde %50,8 iken; Afyonkarahisar’da %54,1’dir. Bu durum, Afyonkarahisar’da iş gücüne dahil olan nüfusun payının ülke geneline göre daha fazla olduğunu göstermektedir. Ancak yine de bu oranın daha da yükselmesi, gelişmiş bir ekonomik yapı oluşturmak için oldukça önem taşımaktadır. TR33 Bölgesi ve Afyonkarahisar’ın çevre illerinin iş gücüne katılım oranları Tablo 14’te verilmektedir.

TÜİK’in yaşam endeksi çalışmasına göre Afyonkarahisar çalışma hayatı alt endeksinde 15. sırada yer almaktadır. Yaşam endeksi çalışmasının çalışma hayatı alt endeksinde istihdam oranı, işsizlik oranı, ortalama günlük kazanç ve işinden memnuniyet oranı yer almaktadır. TR33 Bölgesi illerinden Kütahya bu alt endekste 3., Manisa 11., Uşak ise 4. sırada yer almaktadır. İlin çevre illerinden olan Eskişehir ise 38. sırada yer almaktadır. Kütahya ve Uşak’ın bu alt endekste sıralaması dikkat çekicidir.

Tablo 14-İş Gücüne Katılım Oranları (%)

	İş Gücüne Katılım Oranları
Afyonkarahisar	54,1
Kütahya	52,5
Manisa	55,5
Uşak	54,4
Eskişehir	46,9
Türkiye	50,8

Kaynak: TÜİK (2013)

İş gücü, referans dönemi içinde ekonomik mal ve hizmetlerin üretimi için emek arzında bulunan çalışma çağındaki nüfusu kapsar. İş gücü, istihdamda olanlar ile işsizlerin toplamı olarak ifade edilmektedir.

İstihdam ise ücretli, maaşlı, yevmiyeli, kendi hesabına, işveren ya da ücretsiz aile işçisi olarak referans dönemi içinde en az bir saat bir iktisadi faaliyette bulunan kişiler ile işi ile bağlantısı devam ettiği halde, referans haftası içinde çeşitli nedenlerle işinin başında olmayan kendi hesabına veya işveren olarak çalışanların toplamı olarak ifade edilir.

İşsiz nüfus, referans dönemi içinde istihdam halinde olmayan (kar karşılığı, yevmiyeli, ücretli ya da ücretsiz olarak hiçbir işte çalışmamış ve böyle bir iş ile bağlantısı da olmayan) kişilerden iş aramak için son üç ay içinde iş arama kanallarından en az birini kullanmış ve 15 gün içinde işbaşı yapabilecek durumda olan kurumsal olmayan çalışma çağındaki tüm kişiler olarak ifade edilir.

İşsizlik oranı, işsiz nüfusun iş gücüne; istihdam oranı ise istihdam edilen kişi sayısının kurumsal olmayan çalışma çağındaki nüfusa oranıdır.

İldeki işsizlik oranı ülke ortalamasından düşüktür. Tablo 15'teki verilere göre Afyonkarahisar'daki istihdam oranı %51,1'lik değeriyle ülke ortalamasından daha iyi düzeydedir. İşsizlik oranına bakıldığında ise Afyonkarahisar'ın Türkiye ortalamasının oldukça altında bir orana sahip olduğu görülmektedir. Bu durumun temel nedenlerinden biri özellikle genç nüfusun çeşitli nedenlerle göç etmesi ve ildeki iş gücünün azalması olarak değerlendirilmektedir.

Tablo 15-İş Gücü Göstergeleri (%)

	İstihdam Oranı	İşsizlik Oranı
Afyonkarahisar	51,1	5,6
Kütahya	49,3	6,0
Manisa	52,7	5,1
Uşak	51,4	5,4
Eskişehir	42,9	8,5
Türkiye	45,9	9,7

Kaynak: TÜİK (2013)

İldeki yaş bağımlılık oranı, ülke ortalamasından yüksektir. Yaş bağımlılık oranı, 0-14 yaş arası ile 65 ve üzeri yaştaki nüfusun, çalışma çağı (15-64 yaş arası) nüfusuna oranıdır. Bu oran, ekonomik aktivite çağındaki nüfusa bağımlı olan nüfusu belirlemede kullanılır. Örneğin ülke genelinde bu oranın %47,6 olması çalışan her yüz kişiye bağımlı 47,6 kişinin olduğunu göstermektedir. Bu değer yüksek olması iyi olarak nitelendirilmemektedir. Afyonkarahisar’da bu oran %49,4 olup ülke ortalaması olan %47,6’dan yüksektir. Afyonkarahisar gibi yaş bağımlılık oranının yüksek olduğu yerlerde aktif yaş grubundaki nüfusun toplam nüfus içindeki oranı düşüktür. Bunun temel nedeni, ilden ağırlıklı olarak aktif yaş grubundaki insanların göç etmesidir. Afyonkarahisar’da özellikle 20-24 ve 25-29 yaş gruplarındaki insanların göç etmesi, ilde iş gücü kaybına sebep olmaktadır. İş gücünün azalması da çalışan her bir bireye düşen bağımlı insan sayısını artırmaktadır. Afyonkarahisar’ın çevre illerinden olan Eskişehir’de bu oranın %39,8 olması ise oldukça dikkat çekicidir. İllerin yaş bağımlılık oranları Tablo 16’da verilmektedir.

Tablo 16-Yaş Bağımlılık Oranları (%)

	Yaş Bağımlılık Oranları
Afyonkarahisar	49,4
Kütahya	43,4
Manisa	45,1
Uşak	44,6
Eskişehir	39,8
Türkiye	47,6

Kaynak: TÜİK, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (2015); Zafer Kalkınma Ajansı Hesaplamaları

İl genelinde istihdamda yoğunluk, tarım sektöründedir. Afyonkarahisar ilinde tarım sektöründe çalışanların oranı %40,4 olup, bu değer %22,7 olan Türkiye ortalamasının oldukça üzerindedir. Bu durum, ildeki yoğun tarımsal üretimle ilişkilidir. Hizmet sektörüne bakıldığında ise Afyonkarahisar’da bu oranın (%37,1) Türkiye ortalamasından (%50,1) geride kaldığı görülmektedir. Bu durum, ilde hizmet sektörünün istenilen noktaya gelemediğini göstermektedir. İstihdamın sektörel dağılımı Tablo 17’de verilmektedir.

Tablo 17-İstihdamın Sektörel Dağılımı (%)

	Tarım	Sanayi	Hizmet
Afyonkarahisar	40,4	22,5	37,1
Kütahya	39,0	25,7	35,3
Manisa	40,7	25,1	34,2
Uşak	39,5	26,4	34,1
Eskişehir	15,5	32,4	52,1
Türkiye	22,7	27,2	50,1

Kaynak: TÜİK, Nüfus ve Konut Araştırması (2011)

Afyonkarahisar’da gelişen ve olgun düzeyde kümelenme tespit edilen gıda ve taş ve toprağa dayalı sanayiler sektörlerinde çevredeki illerde de küme potansiyeli tespit edilmiştir. SGK İstatistik Yıllıkları 2011 yılı verilerine göre yapılan kümelenme analizinin üç değişkeni bulunmaktadır. Yoğunluk değişkeninde 1’in, büyüklük değişkeninde %1,23’ün (1/81 [il sayısı]), başatlık değişkeninde ise %4,17’nin (1/24 [sektör sayısı]) kullanıldığı analizde 3 yıldız alan olgun (O) ve 2 yıldız alan gelişen (G) kümeler Tablo 18’de listelenmektedir. Afyonkarahisar da dahil olmak üzere çevre illerin öne çıkan sektörlerinin “Diğer metalik olmayan mineral ürünlerin imalatı (Taş ve toprağa dayalı sanayiler)” ile “Gıda ürünleri imalatı” olduğu görülmektedir. Bu durum, söz konusu sektörlerde ortak kümelenme çalışmalarının faydalı olacağını göstermektedir. Ayrıca içeceklerin imalatı da gelişen sektörlerden biri olarak tabloda yer almaktadır.

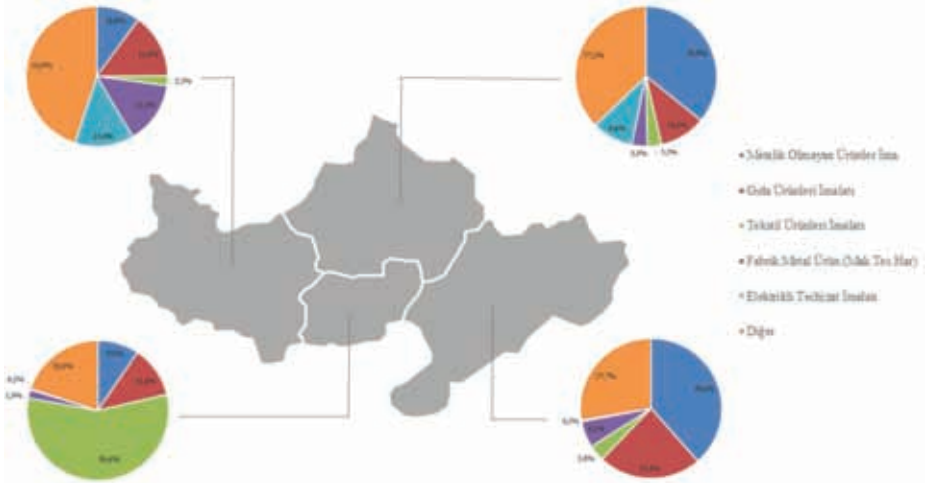
Tablo 18-3 Yıldız Analizi Sonucu Tespit Edilen Olgun ve Gelişen Sektörler

Sektör Kodu (NACE Rev.2)	Sektör Adı	Afyonkarahisar	Kütahya	Manisa	Uşak	Eskişehir
10	Gıda ürünleri imalatı	G	G	O		O
11	İçecek imalatı	G		G		
13	Tekstil ürünleri imalatı				O	
15	Deri ve ilgili ürünler imalatı				O	
16	Ağaç, ağaç ürünleri ve mantar ürünleri imalatı			G		
17	Kağıt ve kağıt ürünleri imalatı					G
22	Kauçuk ve plastik ürünler imalatı			O		
23	Diğer metalik olmayan mineral ürünlerin imalatı	O	O	O	G	O
24	Ana metal sanayii					
25	Fabrikasyon metal ürünleri imalatı (makine ve teçhizat hariç)			O		O
26	Bilgisayar, elektronik ve optik ürünlerin imalatı			O		
27	Elektrikli teçhizat imalatı			O		O
28	Makine ve ekipman imalatı			O		
29	Motorlu kara taşıtı, treyler (römork) ve yarı treyler (yarı römork) imalatı					O
30	Diğer ulaşım araçlarının imalatı					O
33	Makine ve ekipmanların kurulumu ve onarımı					

Kaynak: SGK İstatistik Yıllığı (2011); Zafer Kalkınma Ajansı Hesaplamaları

Afyonkarahisar'ın sanayi içindeki sektörel dağılımı TR33 Bölgesi illerinden Kütahya'ya benzemektedir. SGK 2015 yılı verilerine göre Afyonkarahisar'da imalat sanayiinde en çok kişinin istihdam edildiği sektör %38,6 ile metalik olmayan mineral ürünler imalatı sektörüdür. Gıda ürünleri imalatı sektörü %23,5'lik bir istihdam oranına sahipken fabrikasyon metal ürünleri imalatı ise %6,1'lik oranı ile ilde imalat sanayiinde en çok kişinin istihdam edildiği 3. sektör olarak öne çıkmaktadır. Metalik olmayan ürünler imalatının imalat sanayiinde en çok istihdama sahip sektör olarak yer alması, ildeki yüksek mermer üretimi ile ilişkilidir. Bölge'de sanayi istihdamında en fazla paya sahip ilk beş sektör dışındakiler diğer olarak adlandırılmıştır. TR33 Bölgesi'nin iller bazında sanayi istihdamının dağılımı Grafik 5'te gösterilmektedir.

Grafik 5-İller Bazında Sanayi İstihdamının Dağılımı

Kaynak: SGK İstatistik Yıllığı (2015); Zafer Kalkınma Ajansı Hesaplamaları

Afyonkarahisar'daki imalat sanayi, yüksek ve orta yüksek teknoloji sektörlerinde ülke genelinde gerisinde yer almaktadır. Avrupa Birliği İstatistik Ofisi (Eurostat) tarafından Avrupa Topluluğunda Ekonomik Faaliyetlerin İstatistiki Sınıflaması NACE olarak adlandırılmakta olup Avrupa'da ekonomik faaliyetlerle ilgili istatistiklerin üretilmesi ve yayılması amacıyla yönelik bir başvuru kaynağı olarak kullanılmaktadır. NACE kodlamasında faaliyet konularına göre işyerlerine/işletmelere altı haneli bir kod verilmektedir. Avrupa Birliği İstatistik Ofisi'nin (Eurostat) Nace Rev 2'ye göre hazırladığı Endüstride Yüksek Teknoloji ve Bilgi Yoğun Hizmetler Göstergeleri (Indicators Of High-Tech Industry And Knowledge-Intensive Services) sınıflandırmasına göre yapılan çalışmada Afyonkarahisar sanayisinde, ülke geneli ve yakın çevresindeki illerin tamamında olduğu gibi yüksek teknoloji sektörlerine geçişte sıkıntı yaşanmaktadır. İlde en az istihdam %0,1 ile yüksek teknoloji sektörlerinde mevcuttur. Tablo 19'da görüleceği üzere yüksek teknoloji sektörlerin istihdamdaki payı ülke genelinde %1,5'tir. Buna karşın, ilde orta-yüksek teknoloji sektörlerin payı %5,8'dir. Afyonkarahisar, bu oranla Kütahya, Manisa ve Eskişehir'in de gerisindedir. Bölge illeri arasında, Uşak'tan sonra düşük teknoloji üretim yapılan sektörlerin istihdamdaki payının en yüksek olduğu il %40,0 ile Afyonkarahisar'dır.

Tablo 19-İmalat Sektörü İstihdamının Teknoloji Düzeyine Göre Dağılımı (%)

	Yüksek Teknoloji	Orta Yüksek Teknoloji	Orta Düşük Teknoloji	Düşük Teknoloji
Afyonkarahisar	0,1	5,8	54,1	40,0
Kütahya	0,1	19,8	51,1	29,0
Manisa	8,9	23,3	39,2	28,6
Uşak	1,1	1,5	15,1	82,3
Eskişehir	0,6	27,6	42,3	29,5
Türkiye	1,5	15,8	31,8	50,9

Kaynak: SGK İstatistik Yıllığı (2015); Zafer Kalkınma Ajansı Hesaplamaları

İl, TR33 Bölgesi illeri arasında hizmet sektörünün bilgi yoğunluğu en düşük olan ildir. Eurostat, NACE Rev. 2 Sınıflamasına göre hizmet sektörlerinin bilgi yoğunluklarının sınıflamasını belirlemiştir. Bu sınıflamaya göre ülke genelinde bilgi yoğunluğu yüksek sektörlerin hizmet sektörü istihdamındaki payı %31,9 iken Afyonkarahisar'da bu oran %22,1'dir. Afyonkarahisar bu oranla yakın çevresindeki illerin de gerisinde kalmaktadır. Bilgi yoğun sektörler arasında yüksek teknoloji bilgi yoğun sektörlerin oranı ise ülke genelinde %2,4 iken Afyonkarahisar'da %0,8'dir. Bunun yanı sıra, bilgi yoğunluğu yüksek pazara yönelik ve finansal hizmet sektörlerindeki istihdamın payının da ülke genelinden düşük olduğu görülmektedir. Bu durum, hizmetler sektöründe yaratılan katma değeri olumsuz etkilemektedir. İllerin hizmet sektöründeki istihdamının bilgi yoğunluğu Tablo 20'de verilmektedir.

Tablo 20-Hizmet Sektörünün Bilgi Yoğunluğu (%)

	Afyonkarahisar	Kütahya	Manisa	Uşak	Eskişehir	Türkiye
Bilgi Yoğunluğu Yüksek	22,1	28,6	28,5	27,5	33,3	31,9
Pazara Yönelik	6,5	8,1	10,1	9,4	13,2	12,2
Yüksek Teknolojili	0,8	1,7	1,8	1,4	2,8	2,4
Finansal	1,1	1,2	1,6	1,3	1,2	2,2
Diğer	13,7	17,6	15,0	15,4	16,1	15,1
Bilgi Yoğunluğu Düşük	77,9	71,4	71,5	72,5	66,7	68,1
Pazara Yönelik	76,4	69,0	69,0	70,0	64,6	65,3
Diğer	1,5	2,4	2,5	2,5	2,1	2,8

Kaynak: SGK İstatistik Yıllığı (2015); Zafer Kalkınma Ajansı Hesaplamaları

İldeki ihracat, hızlı şekilde artmasına rağmen Manisa ve Eskişehir'in gerisinde kalmaktadır. 2005-2015 yılları arasında Afyonkarahisar, ihracatını yaklaşık 114 milyon dolardan 304 milyon dolara çıkarmıştır. Oran olarak bakıldığında ise Afyonkarahisar'ın ülke ihracatının artış oranı olan %82,0'dan daha yüksek bir artış gerçekleştirmesi (%167,1) oldukça olumludur. TR33 Bölgesi'nin diğer illerine bakıldığında ise yalnızca Manisa'nın bu on yıllık periyotta Türkiye ihracatı artış oranını yakalayamadığı görülmektedir. Bu durum olumsuz gibi gözükse de Tablo 21'den de görüleceği üzere Manisa'nın TR33 Bölgesi'nin en fazla ihracat yapan ili (3.916.306.787 dolar) olduğu unutulmamalıdır.

Tablo 21-İllerin İhracat Değerleri

	İhracat (2005, Dolar)	İhracat (2015, Dolar)	2005-2015 Artış Oranı (%)
Afyonkarahisar	113.932.015	304.259.755	167,1
Kütahya	75.004.191	191.288.865	155,0
Manisa	2.518.480.504	3.916.306.787	55,5
Uşak	76.990.102	220.722.135	186,7
Eskişehir	261.555.175	844.941.295	223,0
Türkiye	73.426.151.051	133.664.526.884	82,0

Kaynak: TİM, İhracat Rakamları (2015)

Afyonkarahisar'ın ihracat rakamları incelendiğinde yaklaşık 146 milyon dolar ile Metalik Olmayan Diğer Mineral Ürünler ihracatı öne çıkmaktadır. NACE (Avrupa Topluluğunda Ekonomik Faaliyetlerin İstatistiki Sınıflaması) Kodu, ISIC'in (International Standart Industrial Classification) Avrupa Birliği tarafından kullanılan uyarlamasıdır. Kısaca istatistiksel anlamda kullanılmak üzere farklı işkollarının sınıflandırıldığı bir kod sistemidir.

ISIC Rev. 3 sınıflamasına göre TÜİK 2015 yılı ihracat rakamları baz alınarak hazırlanan Tablo 22'deki veriler incelendiğinde metalik olmayan diğer mineral ürünler ihracatının ilin ihracatının yaklaşık yarısını (%48,3) oluşturduğu görülmektedir. Tarım ve hayvancılık (%26,6), taş ocakçılığı ve diğer madencilik (%10,6) sektörleri ise ilin ihracatında öne çıkan diğer kalemlerdir. Bu üç sektörün toplam ihracat değeri yaklaşık 258 milyon dolar olup ilin toplam ihracatının %85,5'i gibi çok önemli bir kısmını oluşturmaktadır. Bu sektörlerde yaşanabilecek olumsuzlukların dış ticarete vereceği zarar göz önüne alındığında, ihracatta diğer sektörlerle de gereken önemin verilmesi gerektiği açıktır. Ülke ihracatı incelendiğinde ise ilk üç sektörün, toplam ihracat içindeki payının %34,6 olduğu görülmektedir.

Tablo 22-İhracatta Öne Çıkan Sektörler

Afyonkarahisar İli İhracatında Öne Çıkan Sektörler		
Sektör Adı	İhracat 2015 (1.000 Dolar)	Payı (%)
Metalik Olmayan Diğer Mineral Ürünler	145.675	48,3
Tarım ve Hayvancılık	80.280	26,6
Taş Ocaklığı ve Diğer Madencilik	32.135	10,6
İlk Üç Sektör Toplamı	258.090	85,5

Kaynak: TÜİK (2015); Zafer Kalkınma Ajansı Hesaplamaları

Türkiye İhracatında Öne Çıkan Sektörler		
Sektör Adı	İhracat 2015 (1.000 Dolar)	Payı (%)
Motorlu Kara Taşıtı ve Römorklar	18.533.196	12,9
Ana Metal Sanayi	17.709.995	12,3
Tekstil Ürünleri	13.591.481	9,4
İlk Üç Sektör Toplamı	49.834.672	34,6

Kaynak: TÜİK (2015); Zafer Kalkınma Ajansı Hesaplamaları

İlin en çok ithalat yaptığı sektörler ülke genelinden farklılık göstermektedir. 2015 TÜİK ithalat verileri kullanılarak hazırlanan Tablo 23'e göre Afyonkarahisar ilinde başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat yaklaşık 14 milyon dolar ile en çok ithalatın yapıldığı sektördür. Tarım ve hayvancılık, en çok ithalat yapılan ikinci sektör olup üçüncü sırada ise plastik ve kauçuk ürünleri sektörü gelmektedir. Bu üç sektör, ilin ithalatının %56,9'unu kapsamakta olup, bu oran yaklaşık olarak 31 milyon dolarlık bir rakama tekabül etmektedir. Bu sektörler, ülke ithalatı ile kıyaslandığında ise farklılık göstermektedir.

Tablo 23-İthalatta Öne Çıkan Sektörler

Afyonkarahisar İli İthalatında Öne Çıkan Sektörler		
Sektör Adı	İthalat 2015 (1.000 Dolar)	Payı (%)
Başka Yerde Sınıflandırılmamış Makine ve Teçhizat	14.037	25,8
Tarım ve Hayvancılık	8.969	16,5
Plastik ve Kauçuk Ürünleri	7.970	14,6
İlk Üç Sektör Toplamı	30.976	56,9

Kaynak: TÜİK (2015); Zafer Kalkınma Ajansı Hesaplamaları

Türkiye İthalatında Öne Çıkan Sektörler

Sektör Adı	İthalat 2015 (1.000 Dolar)	Payı (%)
Kimyasal Madde ve Ürünler	30.436.545	14,7
Gizli Veri	23.424.699	11,3
Ana Metal Sanayi	21.943.839	10,6
İlk Üç Sektör Toplamı	75.805.083	36,6

Kaynak: TÜİK (2015); Zafer Kalkınma Ajansı Hesaplamaları

İldeki ihracat, ham madde ve ara mallarında yoğunlaşmaktadır. Standart Uluslararası Ticaret Sınıflamasına Dayalı Geniş Ekonomik Gruplara Göre Sınıflama (BEC Rev.4) bazında ihracat verileri incelendiğinde Afyonkarahisar'da ham madde ve ara malları ihracatındaki değer %63,9'dur. TR33 Bölgesi ihracatında ise bu değer %47,6 olduğu görülmektedir. Bölge'de en düşük oranda ham madde ve ara malları ihraç eden il %35,5'lik değer ile Kütahya'dır. Afyonkarahisar ihracatında ikinci büyük grup ise Bölge ihracatıyla benzer şekilde tüketim mallarıdır. Bölge illerinin de genel olarak ham madde ve ara malları ile tüketim malları ihracatında yoğunlaşması dikkat çeken bir durumdur. İller bazında ve Bölge genelinde ihracatın geniş ekonomik gruplara göre dağılımı Tablo 24'te verilmektedir.

Tablo 24-İhracatın Geniş Ekonomik Gruplara Göre Dağılımı (%)

	Afyonkarahisar	Kütahya	Manisa	Uşak	TR33 Bölgesi
Sermaye (Yatırım) Malları	1,9	3,0	22,8	0,6	17,0
Ham Madde ve Ara Malları	63,9	35,5	45,8	49,3	47,6
Sanayi İçin İşlem Görmemiş Ham Maddeler	10,8	2,6	2,1	12,3	4,1
Sanayi İçin İşlem Görmüş Ham Maddeler	50,4	29,2	14,5	36,7	21,7
Diğer	2,7	3,7	29,2	0,3	21,8
Tüketim Malları	34,2	61,5	31,4	50,1	35,4
Diğer	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0

Kaynak: TÜİK (2015); Zafer Kalkınma Ajansı Hesaplamaları

İlde Bölge illerine benzer şekilde, yoğun olarak ham madde ve ara malları ithal edilmektedir. Tablo 25'teki bilgilere bakıldığında BEC Rev.4 sınıflamasına göre 2015 yılında ham madde ve ara malları ithalatının toplam ithalattaki payı, Afyonkarahisar'da %64,5 iken Bölge genelinde %85,4'tür. İldeki ham madde ve ara mallarına olan ithal bağımlılığının, TR33 Bölgesi genelinden daha düşük olduğu görülmektedir. İlde hem ithalat ve hem de ihracatın ham madde ve ara mallarında yoğunlaşması dikkat çeken bir durumdur.

Tablo 25-İthalatın Geniş Ekonomik Gruplara Göre Dağılımı (%)

	Afyonkarahisar	Kütahya	Manisa	Uşak	TR33 Bölgesi
Sermaye (Yatırım) Malları	33,3	16,7	12,8	9,8	13,1
Ham Madde ve Ara Malları	64,5	75,0	86,0	89,7	85,4
Sanayi için İşlem Görmemiş Ham Maddeler	5,3	11,4	0,6	16,7	2,1
Sanayi için İşlem Görmüş Ham Maddeler	40,8	43,1	27,1	69,0	30,2
Diğer	18,4	20,5	58,3	4,0	53,1
Tüketim Malları	2,2	8,3	1,2	0,5	1,5
Diğer	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0

Kaynak: TÜİK (2015); Zafer Kalkınma Ajansı Hesaplamaları

Afyonkarahisar ilinde ihracat, orta-düşük teknoloji sektörlerde yoğunlaşmış olup, bu sektördeki ihracat oranı, ülke geneline kıyasla oldukça fazladır. Ülke genelinde ve Bölge illerinde 2015 yılı imalat sektörü ihracatının teknoloji seviyelerine göre dağılımı Tablo 26’da sunulmaktadır. Tablodaki verilere göre Afyonkarahisar, yüksek teknoloji ve orta-yüksek teknoloji sektörlerdeki ihracatta ülke geneline göre oldukça gerilerde kalmaktadır. Bu durumun sebebi ise ilin ihracatının çok büyük bir bölümünün (%83,6) orta-düşük teknoloji sektörlerde gerçekleşmesi ve bu sektördeki ihracatın ülke ortalamasının (%29,5) oldukça üstünde yer almasıdır. Bu durum TR33 Bölgesi illerinden Kütahya ile benzerlik göstermektedir. İldeki ihracatın orta-düşük teknolojide yoğunlaşması, orta-yüksek ve yüksek teknoloji sektörlerine geçişte sıkıntılar olduğunu göstermektedir.

Tablo 26-İmalat Sektörü İhracatının Teknoloji Düzeylerine Göre Dağılımı (%)

	Yüksek Teknoloji	Orta-Yüksek Teknoloji	Orta-Düşük Teknoloji	Düşük Teknoloji
Afyonkarahisar	0,2	3,9	83,6	12,3
Kütahya	0,0	3,7	91,6	4,7
Manisa	0,5	39,0	33,6	26,8
Uşak	0,6	3,1	12,0	84,3
Türkiye	3,7	31,8	29,5	35,0

Kaynak: TÜİK, Dış Ticaret İstatistikleri (2015); Zafer Kalkınma Ajansı Hesaplamaları

İlde, ülke genelindeki benzer şekilde yoğun olarak orta-yüksek teknoloji sektörlerde ithalat gerçekleştirilmektedir. Tablo 27 incelendiğinde Afyonkarahisar’ın ithalatının büyük bir bölümünü (%47,8) orta-yüksek teknoloji sektörlerde gerçekleştirdiği görülmektedir. İlin ithalatında yüksek teknoloji sektörlerin payı da (%8,8) ülke genelinden oldukça düşüktür. Yüksek ve orta-yüksek teknoloji sektörlerin ithalatının ülke genelindeki payı %60,0 iken bu oran Afyonkarahisar’da %56,6’dır. Bu rakamlara baktığımızda Afyonkarahisar’ın teknolojik ürünlere bağımlılığının ülke genelinden daha düşük seviyede olduğu anlaşılmaktadır. Manisa’nın yüksek ve orta-yüksek teknoloji sektörlerdeki ithalat oranının yüksekliği ise oldukça dikkat çekicidir.

Tablo 27-İmalat Sektörü İthalatının Teknoloji Düzeylerine Göre Dağılımı (%)

	Yüksek Teknoloji	Orta-Yüksek Teknoloji	Orta-Düşük Teknoloji	Düşük Teknoloji
Afyonkarahisar	8,8	47,8	38,2	5,2
Kütahya	7,7	35,3	50,8	6,1
Manisa	47,7	32,0	16,8	3,5
Uşak	0,7	70,8	7,0	21,5
Türkiye	15,7	44,3	26,5	13,5

Kaynak: TÜİK, Dış Ticaret İstatistikleri (2015); Zafer Kalkınma Ajansı Hesaplamaları

İl, marka başvuru ve tescil sayısı açısından TR33 Bölgesi illeri arasında ön sıralarda yer almaktadır. Tablo 28'deki verilere göre; 2011-2015 yılları arasında Türkiye genelinde 487.467 adet marka başvurusu yapılmış olup bu başvuruların 299.072'si marka tescili alabilmiştir. TR33 Bölgesi illerinden Afyonkarahisar'da 2011-2015 yılları arasında 1.743 başvuru yapılmış olup, 1.048 tescil alınmıştır. TR33 Bölgesi'nin diğer illeriyle kıyaslandığında Afyonkarahisar, Manisa'dan sonra marka başvuru ve tescilinde ikinci sırada yer almaktadır. Ancak Afyonkarahisar, çevre illerinden Eskişehir ile kıyaslandığında marka başvurusu (4.215 adet) ve tescilinde (2.744 adet) oldukça geride kalmaktadır.

Tablo 28-Marka Başvuru ve Tescil Sayıları

	Marka Başvuru Sayısı (2011-2015)	Marka Tescil Sayısı (2011-2015)
Afyonkarahisar	1.743	1.048
Kütahya	1.354	880
Manisa	3.334	2.102
Uşak	665	365
Eskişehir	4.215	2.744
Türkiye	487.467	299.072

Kaynak: Türk Patent Enstitüsü, Marka İstatistikleri (2015)

İl, patent başvurusu ve tescil sayısında TR33 Bölgesi ve çevre illeri arasında oldukça geride bulunmaktadır. Afyonkarahisar ilinden 2011-2015 yılları arasında 45 adet patent başvurusu yapılmış olup bunlardan 17 adet patent tescil ettirilmiştir. Tablo 29'da da görüleceği üzere Ar-Ge faaliyetlerinin en önemli sonuçlarından biri olan patent başvuru ve tescil sayısında ülke geneline bakıldığında ise 23.531 başvurunun 6.097 tanesinin tescil ile sonuçlandığı görülmektedir. TR33 Bölgesi illeri arasında Uşak'tan sonra en az patente sahip il olan Afyonkarahisar'da Ar-Ge çalışmalarına ağırlık verilmesi gerektiği göze çarpmaktadır.

Tablo 29-Patent Başvuru ve Tescil Sayıları

	Patent Başvuru Sayısı (2011-2015)	Patent Tescil Sayısı (2011-2015)
Afyonkarahisar	45	17
Kütahya	80	14
Manisa	557	262
Uşak	33	8
Eskişehir	392	70
Türkiye	23.531	6.097

Kaynak: Türk Patent Enstitüsü, Patent İstatistikleri (2015)

Afyonkarahisar, TR33 Bölgesi ve çevre illeri arasında endüstriyel tasarım başvurusu ve tescilinde oldukça gerilerde kalmaktadır. Türk Patent Enstitüsünden alınan verilerle oluşturulan Tablo 30 incelendiğinde Afyonkarahisar'ın, TR33 Bölgesi illeri ve çevre illeri ile kıyaslandığında endüstriyel tasarımda 44 tasarım başvurusu ve 41 tescil sayısı ile yalnızca Uşak ilinden ileride olduğu görülmektedir. Kütahya ve Manisa'nın ise endüstriyel tasarım başvurusu ve tescilinde oldukça ileride olduğu görülmektedir.

Tablo 30-Endüstriyel Tasarım Başvuru ve Tescil Sayıları

	Endüstriyel Tasarım Başvuru Sayısı (2011-2015)	Endüstriyel Tasarım Tescil Sayısı (2011-2015)
Afyonkarahisar	44	41
Kütahya	404	392
Manisa	445	450
Uşak	24	22
Eskişehir	224	234
Türkiye	40.291	38.193

Kaynak: Türk Patent Enstitüsü, Endüstriyel Tasarım İstatistikleri (2015)

Afyonkarahisar, faydalı model başvuru ve tescil sayılarında TR33 Bölgesi illeri arasında ön sıralarda yer almaktadır. Türkiye'de ve Dünya'da yeni sayılabilecek bir kavram olan, sanayiye uygulanabilen buluşların buluş sahiplerine on yıl süreyle üretme ve pazarlama hakkının tanınması anlamına gelen faydalı model başvuru ve tescil sayıları incelendiğinde Afyonkarahisar ilinden 2011-2015 yılları arasında 54 faydalı model başvurusu yapıldığı ve bunların 26 tanesinin tescillendiği görülmektedir. İl, TR33 Bölgesi illeri arasında başvuru tescil sayısında yaptığı 221 başvurudan 188'ini tescilleyen Manisa'nın ardından ikinci sırada yer almaktadır. Faydalı model başvuru ve tescil sayıları Tablo 31'de verilmektedir.

Tablo 31-Faydalı Model Başvuru ve Tescil Sayıları

	Faydalı Model Başvuru Sayısı (2011-2015)	Faydalı Model Tescil Sayısı (2011-2015)
Afyonkarahisar	54	26
Kütahya	43	19
Manisa	221	188
Uşak	32	14
Eskişehir	166	105
Türkiye	17.279	11.342

Kaynak: Türk Patent Enstitüsü, Faydalı Model İstatistikleri (2015)

Afyonkarahisar'ın kuzeyi 2. derece deprem bölgesinde, güneyi ise 1. derece deprem bölgesinde yer almaktadır. Afyonkarahisar ve çevresini etkileyen tektonik sistemler; Gediz Çöküntü Sistemi, Dinar Fay Sistemi ve Akşehir Fay Sistemi'dir. İlde 30 yılda bir Richter ölçeğinde 6,0 büyüklüğünde bir depremin olma olasılığı %78 iken 7,0 büyüklüğündeki bir depremin aynı zaman diliminde olma olasılığı da %35'tir. Yapılan analizler sonucunda Afyonkarahisar'da 100 yıl içerisinde meydana gelebilecek maksimum büyüklükteki depremin 7,3 şiddetinde olması beklenmektedir.

Afyonkarahisar ve çevresi yüksek deprem riski taşımasına rağmen, zorunlu deprem sigortası olan konut oranı düşük seviyelerdedir. Doğal Afet Sigortaları Kurumundan alınan verilerle hazırlanmış olan Tablo 32 incelendiğinde Afyonkarahisar'ın Bölge ve çevre illeri arasında sigortalılık oranı en az olan il olduğu (%25,8), sigortalılık oranı en yüksek olan ilin ise %53,0 ile Eskişehir olduğu görülmektedir. Ödenen prim miktarlarına bakıldığında ise en düşük ödemenin Uşak'ta yapılmış olduğu göze çarpmaktadır. Bu durum ildeki konut sayısının ve nüfusun diğer illere nazaran düşük olmasıyla ilişkilidir. Deprem riskleri yüksek olan Afyonkarahisar ve Kütahya gibi illerin sigortalılık oranlarının yaklaşık %20 ile %30 aralığında seyretmesi, acil çözüm bekleyen bir husus olarak göze çarpmaktadır.

Tablo 32-İllerin DASK (Doğal Afet Sigortaları Kurumu) Poliçe Dağılımları

	Konut Sayısı	Sigortalı Konut Sayısı	Sigortalılık Oranı (%)	Prim Miktarı (TL)
Afyonkarahisar	170.720	44.056	25,8	5.312.171
Kütahya	155.120	46.306	29,9	5.495.506
Manisa	309.460	116.457	37,6	16.432.434
Uşak	82.710	25.623	31,0	3.024.784
Eskişehir	233.240	123.692	53,0	12.365.012

Kaynak: <http://www.dask.gov.tr> (Erişim Tarihi: Kasım 2016)

Afyonkarahisar, yüz bin kişiye düşen spor kulübü sayısında çevre illeri arasında gerilerde yer almaktadır. Tablo 33'teki veriler incelendiğinde toplam spor kulübü sayısında Afyonkarahisar 128 spor kulübü ile çevre illerinin gerisinde kalmaktadır. 242 spor kulübü ile Manisa, toplam spor kulübü sayısında öne çıkmaktadır. Yüz bin kişiye düşen spor kulübü sayısında ise Afyonkarahisar (18,1), Manisa (17,5) ile birlikte gerilerde yer almaktadır. Bu oranın artırılması, ilin sosyal faaliyetleri ve gençlik hizmetleri kapsamının genişletilmesi anlamında fayda sağlayacaktır.

Tablo 33-Afyonkarahisar ve Çevre İllerindeki Spor Kulübü ve Yüz Bin Kişiye Düşen Spor Kulübü Sayıları

	Toplam Spor Kulübü Sayısı	Yüz Bin Kişiye Düşen Spor Kulübü Sayısı
Afyonkarahisar	128	18,1
Kütahya	183	32,0
Manisa	242	17,5
Uşak	143	40,5
Eskişehir	175	21,2
Türkiye	13.706	17,4

Kaynak: Gençlik ve Spor Bakanlığı Spor İstatistikleri (2015); TÜİK, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (2015)

Afyonkarahisar'daki internet kullanım oranı ülke geneline göre daha düşük olmakla birlikte Bölge illeri arasında yüksek düzeydedir. İnternet kullanım oranının ölçülmesinde kullanılan geniş bant internet penetrasyon oranı, abone sayısının nüfusa bölünmesiyle elde edilmektedir. Tablo 34 incelendiğinde söz konusu değer TR33 Bölgesi illerinde Türkiye ortalamasının altında kaldığı görülmekle birlikte Afyonkarahisar'ın TR33 Bölgesi illeri arasında Kütahya ile birlikte lider konumda olduğu görülmektedir.

Tablo 34-İllerde ve Ülke Genelindeki Geniş Bant İnternet Penetrasyon Oranları (%)

	Geniş Bant İnternet Penetrasyon Oranı
Afyonkarahisar	53,9
Kütahya	53,9
Manisa	49,8
Uşak	52,8
Eskişehir	65,3
Türkiye	61,7

Kaynak: Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu, Resmi İstatistik ve Yayınlar, Yıllık İstatistikleri (2015); TÜİK, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (2015); Zafer Kalkınma Ajansı Hesaplamaları

TÜİK'in yaşam endeksi çalışmasına göre Afyonkarahisar gelir ve servet alt endeksinde 47. sırada yer almaktadır. Yaşam endeksi çalışmasının gelir ve servet alt endeksinde kişi başına düşen tasarruf mevduatı, orta üstü gelir grubundaki hanelerin oranı, temel ihtiyaçlarını karşılayamadığını beyan eden hanelerin oranı yer almaktadır. TR33 Bölgesi illerinden Kütahya bu alt endekste 16., Manisa 50., Uşak ise 13. sırada yer almaktadır. İlin çevre illerinden olan Eskişehir ise 14. sırada yer almaktadır.

TR33 Bölgesi illerinde yüz bin kişiye düşen banka şubesi sayısının ülke genelinin gerisinde olduğu görülmektedir. Ülke genelinde 2015 yılında toplam 11.113 banka şubesi bulunmaktadır. İllerde yer alan banka şubesi sayısının yüz bin kişiye düşen oranlarında TR33 Bölgesi illerinin tamamında ülke genelinin altında değerler görülmektedir. Bu durum, Bölge illerinde finansal altyapı yönünden eksikliklerin olduğunu ve finansal hizmetlerin bu illerde yoğunlaşmadığını göstermektedir. İllerde ve ülke genelinde yüz bin kişiye düşen banka şube sayıları Tablo 35'te verilmektedir.

Tablo 35-İllerde ve Ülke Genelindeki Yüz Bin Kişiyeye Düşen Banka Şube Sayıları (2015)

	Banka Şube Sayıları
Afyonkarahisar	12,7
Kütahya	11,0
Manisa	12,0
Uşak	12,5
Eskişehir	13,9
Türkiye	14,1

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği, Türkiye'de Bankacılık Sistemi İllere ve Bölgelere Göre Banka, Şube, Nüfus, Mevduat ve Kredilerin Dağılımı (2015); TÜİK, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (2015); Zafer Kalkınma Ajansı Hesaplamaları

İlde kişi başına düşen bütçe geliri (ilde tahsil edilen verginin il nüfusuna oranı) düşük seviyededir. Ülke genelinde 2011 yılında 3.807,20 TL olan kişi başı tahsil edilen bütçe geliri 2015 yılında %55,1'lik artışla 5.904,00 TL'ye kadar yükselmiştir. Söz konusu değer, Afyonkarahisar'da 2011'de 775,21 TL iken beş yılda %54,7'lik artışla 1.199,32 TL'ye çıkmıştır. İlde kişi başına düşen bütçe gelirindeki artışın ülke genelinden daha düşük olması olumsuz bir durumdur. Kişi başına düşen bütçe geliri Tablo 36'da verilmektedir.

Tablo 36-Kişi Başına Düşen Bütçe Geliri (TL)

	2011	2015	Değişim (2011-2015) (%)
Afyonkarahisar	775,21	1.199,32	54,7
Kütahya	1.056,19	1.348,87	27,7
Manisa	1.242,02	1.833,83	47,6
Uşak	913,39	1.421,35	55,6
Eskişehir	1.799,42	2.405,37	33,7
Türkiye	3.807,20	5.904,00	55,1

Kaynak: Gelir İdaresi Başkanlığı, Vergi İstatistikleri (2015); TÜİK, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (2015); Zafer Kalkınma Ajansı Hesaplamaları

TÜİK'in yaşam endeksi çalışmasına göre Afyonkarahisar sivil katılım alt endeksinde 24. sırada yer almaktadır. Yaşam endeksi çalışmasının sivil katılım alt endeksinde mahalli idareler seçimlerine katılım oranı, siyasi partilere üyelik oranı, sendika/dernek faaliyetleriyle ilgili olanların oranı yer almaktadır. TR33 Bölgesi illerinden Kütahya bu alt endekste 39., Manisa 44., Uşak ise 37. sırada yer almaktadır. İlin çevre illerinden olan Eskişehir ise 52. sırada yer almaktadır.

İl genelinde seçime katılma oranı oldukça yüksektir. Afyonkarahisar'da 2015 Kasım Genel Seçimlerine katılanların oranı %89,0'dır. Tablo 37'ye göre ülke genelinde %85,2 olan oranın Afyonkarahisar ve çevresindeki illerde yüksek olduğu görülmektedir. Yine aynı tabloda 2007, 2011, 2015 Haziran Genel Seçimlerinde ülke genelindeki, Afyonkarahisar ve çevresindeki illerdeki katılım oranları verilmektedir. Buna göre Afyonkarahisar'da seçime katılım oranı 2007 yılına göre ülke geneline benzer şekilde 2011 yılında az da olsa düşmüştür. 2015 Haziran seçimlerinde ise ülke geneli katılım oranında ufak da olsa bir artış olmuş ancak Afyonkarahisar'da yine bir azalma yaşanmıştır. Diğer taraftan ilde dört seçimde de katılım oranı ülke genelinin üzerindeki seviyesini korumuştur. Bu durum, toplumsal karar alma süreçlerine katılmaya Afyonkarahisar ve çevresinin ülke geneline göre daha meyilli olduğunu göstermektedir.

Tablo 37-2007, 2011, 2015 Genel Seçimlerine Katılım Oranları (%)

	2007	2011	2015 Haziran	2015 Kasım
Afyonkarahisar	90,1	90,0	88,7	89,0
Kütahya	92,1	91,2	89,4	90,1
Manisa	90,9	91,6	90,1	90,2
Uşak	91,1	91,5	90,5	90,1
Eskişehir	88,2	89,4	88,1	88,6
TR33 Bölgesi	91,0	91,1	89,7	89,9
Türkiye	84,2	83,2	83,9	85,2

Kaynak: TÜİK, Bölgesel İstatistikler, Seçim İstatistikleri (2015); YSK Seçim Sonuçları (2015)

İlde, on bin kişiye düşen dernek sayısı yüksek seviyededir. Dernekler Genel Müdürlüğü'nden alınan verilere göre Türkiye genelinde 109.839 faal dernek bulunmaktadır (Kasım 2016). Tablo 38'deki on bin kişiye düşen dernek sayıları incelendiğinde Afyonkarahisar'ın 17,3 dernek ile Türkiye ortalamasının üzerinde bir dernek sayısına sahip olduğu görülmektedir. TR33 Bölgesi illerine bakıldığında ise on bin kişiye düşen dernek sayısında Kütahya'dan sonra Afyonkarahisar'ın geldiği göze çarpmaktadır. Bu durum, ilin sivil toplum faaliyetleri yönünden gelişmiş olduğunu göstermektedir.

Tablo 38-On Bin Kişiyeye Düşen Dernek Sayıları (2016)

	On Bin Kişiyeye Düşen Dernek Sayısı
Afyonkarahisar	17,3
Kütahya	20,1
Manisa	11,3
Uşak	17,1
Eskişehir	15,5
Türkiye	13,9

Kaynak: Dernekler Genel Müdürlüğü, İllere Göre Faal Dernek Sayıları Listesi (2016); TÜİK, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (2015); Zafer Kalkınma Ajansı Hesaplamaları (Nüfus Olarak En Güncel Veri Olduğundan TÜİK Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi 2015 Verileri Kullanılmıştır.)

TARIM

AFYONKARAHİSAR İLİ
YEREL EKONOMİK GELİŞME PROGRAMI

1) TARIM

İl, bitkisel üretim yönünden TR33 Bölgesi illeri arasında üst sıralarda yer almaktadır.

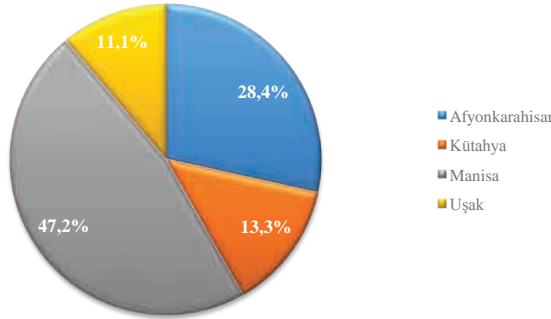
Afyonkarahisar yıllık yaklaşık 1,9 milyar TL'lik üretimiyle ülke genelindeki bitkisel üretimin %1,6'sını gerçekleştirmektedir. Tarım istihdamının yoğun olduğu ilde, bitkisel üretimin artırılmasına yönelik politikalar geliştirilmelidir. Afyonkarahisar, bitkisel üretim yönünden TR33 Bölgesi içinde ise Manisa'nın ardından ikinci sırada yer almaktadır. TR33 Bölgesi'ndeki bitkisel üretim değeri 2014 yılında, 2011 yılına göre azalarak 6,4 milyar TL'den 5,8 milyar TL'ye düşmüş ancak 2015 yılında yükseliş göstererek 2011 yılı seviyesinin de üzerine çıkmıştır. Manisa yaklaşık 3,1 milyar TL'lik payla Bölge'nin toplam bitkisel üretiminin %47,2'sini gerçekleştirmiş ve Bölge'nin lider üreticisi olmuştur. Afyonkarahisar ise yaklaşık 1,9 milyar TL ile %28,4'lük pay elde etmiştir. Tablo 39'da illerin bitkisel üretim değerleri ve Türkiye genelindeki payları; Grafik 6'da ise TR33 Bölgesi illerinin bitkisel üretimdeki payları gösterilmiştir.

Tablo 39-İllerin Bitkisel Üretim Değerleri ve Türkiye Genelindeki Payları

	Bitkisel Üretim Değerleri (1.000 TL)	Payı (%)	Sırası
Afyonkarahisar	1.883.028	1,6	25
Kütahya	880.470	0,7	45
Manisa	3.123.108	2,6	10
Uşak	735.614	0,6	48
Eskişehir	1.316.515	1,1	35
Türkiye	120.152.079	100	-

Kaynak: TÜİK Bölgesel İstatistikler (2015)

Grafik 6-Bölge'deki illerin Bitkisel Üretimdeki Payları

Kaynak: TÜİK Bölgesel İstatistikler (2015)

İl canlı hayvanlar değerleri bakımından çevre illerine göre iyi konumdadır. Tablo 40'taki veriler incelendiğinde, Afyonkarahisar'ın canlı hayvanlar değerleri açısından, 2015 yılı itibarıyla ülke içerisindeki payının %2,7 olduğu görülmektedir. Rakamsal olarak 2014 yılında il canlı hayvanlar değerleri bakımından yaklaşık 1,5 milyar TL'lik bir üretim değerine sahip iken 2015 yılında bu değer 2 milyar TL'ye yaklaşmıştır. Bu değer ile TR33 Bölgesi illerindeki canlı hayvanlar değerinin yaklaşık %37'sine sahip olan Afyonkarahisar, ülkede hayvancılık alanında önemli bir yere sahiptir.

Tablo 40-İllerin Canlı Hayvanlar Değerleri ve Türkiye Genelindeki Payları

	Canlı Hayvanlar Değerleri (1.000 TL)	Payı (%)	Sırası
Afyonkarahisar	1.968.099	2,7	5
Kütahya	858.816	1,2	35
Manisa	1.609.039	2,2	7
Uşak	798.067	1,1	41
Eskişehir	874.512	1,2	33
Türkiye	73.102.253	100,0	-

Kaynak: TÜİK Bölgesel İstatistikler (2015)

Afyonkarahisar, hayvansal üretim değerlerinde TR33 Bölgesi'nin lider ili konumundadır. Afyonkarahisar, 2015 yılında 508.850.000 TL'lik üretimiyle Türkiye üretiminin yaklaşık %1'lik kısmını üretmiştir. TR33 Bölgesi illeri arasında da lider konumda olan Afyonkarahisar, 2014 yılındaki konumunu ise koruyamamıştır. 2014 yılında 1.066.805.000 TL'lik hayvansal üretim değeri ile Türkiye'de 4. sırada olan Afyonkarahisar, 2015 yılında 10. sıraya kadar gerilemiştir. Önümüzdeki senelerde, il için en önemli sektörlerden biri olan hayvancılık sektörünün eski konumuna gelebilmesi adına gerekli tedbirlerin alınması hayati bir önem taşımaktadır. İllerin hayvansal üretim değerleri ve Türkiye genelindeki payları Tablo 41'de verilmektedir.

Tablo 41-İllerin Hayvansal Üretim Değerleri ve Türkiye Genelindeki Payları

	Hayvansal Üretim Değerleri (1.000 TL)	Payı (%)	Sırası
Afyonkarahisar	508.850	0,9	10
Kütahya	277.089	0,5	40
Manisa	368.240	0,7	25
Uşak	211.976	0,4	51
Eskişehir	294.246	0,5	35
Türkiye	55.670.771	100,0	-

Kaynak: TÜİK Bölgesel İstatistikler (2015)

İlde ekilen sebze alanlarının oranı düşüktür. Afyonkarahisar dışındaki diğer TR33 Bölgesi illerinde nadas alanları oranı ülke geneline kıyasla düşüktür. Bu durum Bölge’de toprağın yoğun olarak ekilip biçildiğini ve fazla nadasa bırakılmadığını göstermektedir. Afyonkarahisar’da ise, özellikle iklim koşullarına bağlı nedenlerle sınırlı alanlarda yapılan sebze üretimi, katma değer artırılması için önemlidir. Tarımda iklim koşullarının olumsuz etkilerini azaltmak adına örtü altı tarıma yapılacak yatırımların artırılması faydalı olacaktır. Tarım alanlarının kullanımına göre dağılımı Tablo 42’de verilmektedir.

Tablo 42-Tarım Alanlarının Kullanıma Göre Dağılımı

	Toplam Alan (Hektar)	Tahıl ve Diğer Ürünlerin Ekilen Alanı (%)	Nadas Alanı (%)	Sebze Bahçeleri Alanı (%)	Meyveler, İçecek ve Baharat Bitkilerinin Alanı (%)
Afyonkarahisar	478.430	77,0	17,9	1,5	3,6
Kütahya	309.886	81,7	13,5	2,1	2,7
Manisa	503.981	50,9	2,3	6,9	39,9
Uşak	223.992	92,4	0,7	3,3	3,6
Eskişehir	581.610	60,4	37,2	1,7	0,7
Türkiye	23.948.634	65,7	17,2	3,4	13,7

Kaynak: TÜİK Bitkisel Üretim İstatistikleri (2015)

İlde uzun ömürlü bitkilerin kapladığı alanlarda diğer meyveler, içecek ve baharat bitkileri alanı öne çıkmaktadır. Söz konusu türdeki alanların payı ülke genelinde %60,1 iken Afyonkarahisar’da %91,9’dur. Bu oranıyla Afyonkarahisar, Kütahya ile birlikte TR33 Bölgesi illerinin oldukça ilerisindedir. Bağ alanında ise Afyonkarahisar, Kütahya ile beraber TR33 Bölgesi’nde gerilerde yer almaktadır. Bu durum, mevsim şartları ile ilişkilendirilebilir. Uzun ömürlü bitkiler alanlarının türlerine göre dağılımı Tablo 43’te verilmektedir.

Tablo 43-Uzun Ömürlü Bitkiler Alanlarının Türlerine Göre Dağılımı

	Toplam Uzun Ömürlü Bitkiler Alanı (Ha)	Diğer Meyveler, İçecek ve Baharat Bitkileri Alanı (%)	Bağ Alanı (%)	Zeytin Ağaçlarının Kapladığı Alan (%)
Afyonkarahisar	17.090	91,9	8,1	0,0
Kütahya	7.963	96,1	3,9	0,0
Manisa	192.580	12,6	40,0	47,4
Uşak	8.573	45,7	53,0	1,3
Eskişehir	4.083	71,0	24,2	4,8
Türkiye	3.242.812	60,1	14,4	25,5

Kaynak: TÜİK Bölgesel İstatistikler (2014)

İl, organik üretimdeki payı ile TR33 Bölgesi illeri arasında Manisa'nın ardından 2. sırada yer almaktadır. Ülke genelinde organik üretim yapan 69.967 çiftçinin 866'sı Afyonkarahisar'dadır. İlin tarım alanındaki yoğun istihdamı ve üretimdeki payı göz önüne alındığında organik tarımda gelişme gösterdiği görülmektedir. Tablo 44'teki bilgilere göre Afyonkarahisar, TR33 Bölgesi illeri arasında çiftçi sayısı ve üretim miktarı bakımından Kütahya ve Uşak illerinin önünde yer almaktadır. İl ülke genelinde yapılan organik üretimin yaklaşık %2'sini karşılamaktadır.

Tablo 44-Organik Üretim

	Çiftçi Sayısı	Üretim Alanı (Hektar)	Üretim (Ton)	Üretimdeki Payı (%)
Afyonkarahisar	866	3.710	36.326	1,99
Kütahya	236	888	2.723	0,15
Manisa	3.551	18.154	165.523	9,05
Uşak	25	123	500	0,03
Eskişehir	16	489	640	0,03
Türkiye	69.967	515.268	1.829.291	100,00

Kaynak: TÜİK Bölgesel İstatistikler (2015)

Afyonkarahisar, Manisa ile birlikte örtü altı tarımın yapıldığı alan açısından TR33 Bölgesi illeri arasında önemli bir yere sahiptir. Türkiye'nin dünya yaş meyve ve sebze üretimindeki önemi düşünüldüğünde, dış iklim koşullarına bağlı kalmadan üretim yapmaya olanak sağlayan örtü altı tarımın yaygınlaştırılması oldukça önemlidir. Cam sera, plastik sera, yüksek tünel ve alçak tünel gibi dört farklı şekilde yapılabilen örtü altı tarımda Afyonkarahisar, toplam 595 dekarlık alanla ülke genelindeki toplam alanın yaklaşık %0,1'ine sahiptir. Ayrıca Afyonkarahisar'da cam seracılığın diğer illere kıyasla ilerlemiş olması da dikkat çekmektedir. Niteliklerine göre örtü altı tarım alanlarına dair bilgiler, Tablo 45'te verilmiştir.

Tablo 45-Niteliklerine Göre Örtü Altı Tarım Alanları

	Cam Sera (Dekar)	Plastik Sera (Dekar)	Yüksek Tünel (Dekar)	Alçak Tünel (Dekar)	Toplam Alan (Dekar)	Toplam Alan (%)
Afyonkarahisar	50	526	19	0	595	0,09
Kütahya	5	329	62	3	399	0,06
Manisa	0	1.074	560	0	1.634	0,25
Uşak	0	1	404	0	405	0,06
Eskişehir	3	2.315	607	0	2.925	0,44
Türkiye	79.977	309.430	112.674	161.541	663.621	100,00

Kaynak: TÜİK Bitkisel Üretim İstatistikleri (2015)

MADEN

AFYONKARAHİSAR İLİ
YEREL EKONOMİK GELİŞME PROGRAMI

2) MADEN

Afyonkarahisar ve çevre illeri madencilik alt sektörlerindeki istihdam ve madencilikteki payları incelendiğinde (Tablo 46), madencilik alt sektörlerinden diğer madencilik ve taş ocakçılığının 1.408 kişilik istihdamla Afyonkarahisar'ın en önemli sektörü olarak öne çıktığı görülmektedir. 49 kişilik istihdamla madenciliği destekleyici hizmet ise en fazla istihdama sahip ikinci sektör olarak gelmektedir. TR33 Bölgesi'nin diğer illerine bakıldığında Kütahya ve Manisa'nın en fazla istihdamının kömür ve linyit çıkartılmasında, Uşak'ın ise metal cevheri madenciliğinde olduğu görülmektedir. Çevre illerden Eskişehir'de ise istihdam, Afyonkarahisar ile benzer şekilde diğer madencilik ve taş ocakçılığı sektöründe yoğunlaşmıştır.

Tablo 46-Madencilik Alt Sektörlerindeki İstihdam ve Madencilikteki Payları

	Afyonkarahisar	Kütahya	Manisa	Uşak	Eskişehir
Kömür ve Linyit Çıkartılması	16 (%1,1)	2.455 (%43,0)	11.422 (%86,0)	7 (%0,6)	628 (%16,9)
Metal Cevher Madenciliği	13 (%0,9)	797 (%14,0)	750 (%5,6)	743 (%65,0)	637 (%17,2)
Diğer Madencilik ve Taş Ocakçılığı	1.408 (%94,7)	2.007 (%35,2)	936 (%7,1)	334 (%29,2)	2.318 (%62,6)
Madenciliği Destekleyici Hizmet	49 (%3,3)	446 (%7,8)	170 (%1,3)	59 (%5,2)	123 (%3,3)
Toplam	1.486 (%100,0)	5.705 (%100,0)	13.278 (%100,0)	1.143 (%100,0)	3.706 (%100,0)

Kaynak: SGK İstatistik Yıllığı (2015)

İlde, kum, kil ve taş ocakçılığı, dış ticaret yönünden oldukça önem taşımaktadır. Tablo 47'deki veriler incelendiğinde, Afyonkarahisar'ın toplam 32.135.210 dolarlık ihracatıyla Bölge illeri arasında madencilikte lider konumda olduğu görülmektedir. Madencilik sektöründe Afyonkarahisar'ın lider konumda yer almasını sağlayan alt sektör ise 32.127.099 dolar ile kum, kil ve taş ocakçılığıdır. Bölge illerinden Kütahya'nın aynı alt sektördeki 15.225.969 dolarlık ve Manisa'nın 4.295.329 dolarlık ithalatı ise dikkat çekicidir. Çevre illerden Eskişehir ise madencilik sektöründeki toplam 70.747.015 dolarlık ihracatıyla Afyonkarahisar'ın da önünde yer almaktadır.

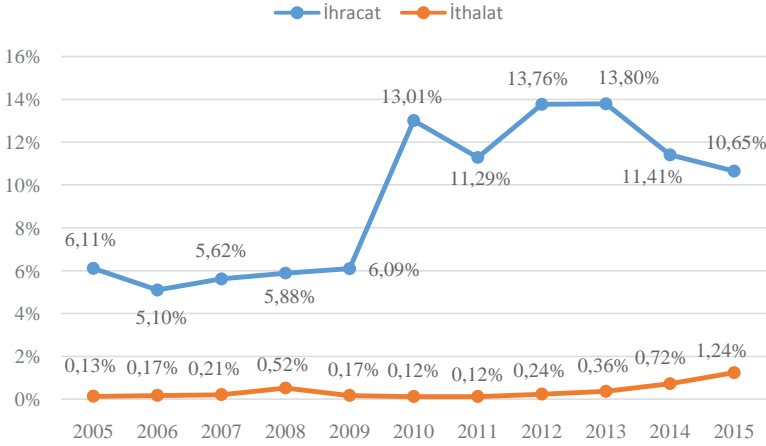
Tablo 47-Madencilik Alt Sektörlerinde İhracat ve İthalat Değerleri

	Afyonkarahisar		Kütahya		Manisa		Uşak		Eskişehir	
	İhracat (Dolar)	İthalat (Dolar)	İhracat (Dolar)	İthalat (Dolar)	İhracat (Dolar)	İthalat (Dolar)	İhracat (Dolar)	İthalat (Dolar)	İhracat (Dolar)	İthalat (Dolar)
Maden Kömürü				1.213.621					350	
Demir dışı metal cevherleri				60.133		380.063				975
Kum, kil ve taş ocaklığı	32.127.099	614.210	197.673	15.225.969	5.846.194	4.295.329	696.590	143.771	12.046.622	97.940
Kimya ve gübre sanayisinde kullanılan minareller		61.276		1.334.352	460	1.125.746	1.734.700	724.375	325.979	633.063
Tuz					14.987		60.887		799.660	328
Başka yerde sınıflandırılmamış madencilik ve taş ocaklığı	8.111		1.901.825	763.050		235.662			57.574.404	147.974
Toplam	32.135.210	675.486	2.099.498	18.597.125	5.861.641	6.036.800	2.492.177	868.146	70.747.015	880.280

Kaynak: TÜİK Dış Ticaret İstatistikleri (2015)

2005-2015 yılları arasında Afyonkarahisar ilinde madencilik ve taş ocakçılığı sektörünün ihracattaki payı dalgali bir seyir izlemiştir. TÜİK Dış Ticaret İstatistiklerine göre oluşturulan Grafik 7 incelendiğinde Afyonkarahisar ilinde 2005 yılında madencilik ve taş ocakçılığı sektörünün ihracattaki payı %6,11 iken bu pay 2015 yılında %10,65 olmuştur. 2005-2015 yılları arası bu periyotta yaşanmış olan artışa rağmen, 2013 yılındaki %13,80'lik payın gerisinde kaldığı da ayrıca dikkat edilmesi gereken bir husustur. İthalat oranlarına bakıldığında ise madencilik ve taş ocakçılığının Afyonkarahisar ithalatındaki payının arttığı ancak yine de önemli bir yerinin olmadığı söylenebilir.

Grafik 7-Afyonkarahisar İlinde Madencilik ve Taş Ocakçılığı Sektörünün İhracat ve İthalattaki Payları (2005-2015)

Kaynak: TÜİK Dış Ticaret İstatistikleri (2015); Zafer Kalkınma Ajansı Hesaplamaları

İhracatta öne çıkan ürün olan mermerin blok halinde satılmasının ürettiği katma değer, işlenmiş olarak ihraç edilmesine göre daha düşüktür. MTA verilerine göre 2015 yılında ihracatta öne çıkan ürünler Tablo 48’de sunulmaktadır. Ülke ihracatında ton başına değeri en yüksek ürünler arasında diğer kıymetli metal cevherleri ve zenginleştirilmiş kıymetli metal cevherleri, kurşun ve bakır yer almaktadır. Özellikle işlenmiş ve blok halinde ihraç edilen mermer arasındaki değer farkı dikkat çekmekte olup blok halinde satılan mermerin ton başına değeri 178,2 dolar iken işlenmiş mermerin ton değerinin 523,9 dolar olduğu görülmektedir. Blok halinde satılan mermer miktarının işlenmiş olarak satılan mermer miktarına oranla 3 kat fazla olduğu ve işlenmiş mermerin birim değerinin ham blok halinde satılan mermere göre yaklaşık 3 kat fazla olduğu düşünüldüğünde mermeri yüksek katma değerli hale getirecek şekilde işleyerek satabilecek politikalar üretmenin, yaşanan bu değer kaybının giderilmesinde oldukça gerekli olduğu dikkat çekmektedir.

Tablo 48-İhracatta Öne Çıkan Maden Ürünlerinin İhracat Miktar ve Değerleri (2015)

Ürün Adı	İhracat Miktarı (Kg)	İhracat Değeri (Dolar)	Birim Değer (Dolar / Ton)
Mermer, Ham Blok Ve Plakalar Halinde	5.560.252.502	990.659.065	178,2
Mermer, İşlenmiş	1.847.741.692	968.039.965	523,9
Bakır	342.705.283	369.530.344	1.078,3
Krom	1.504.464.403	342.845.754	227,9
Tabii Boratlar Ve Konsantreleri	848.590.793	266.745.180	314,3
Çinko	422.957.214	237.797.110	562,2
Feldispat	4.559.460.171	155.621.851	34,1
Traverten, İşlenmiş	282.191.297	144.962.710	513,7
Kurşun	105.617.141	142.828.439	1.352,3
Diğer Kıymetli Metal Cevherleri ve Zenginleştirilmiş Kıymetli Metal Cevherleri	52.933.616	134.705.093	2.544,8
Manyezit	303.434.857	100.868.748	332,4
Demir	1.073.333.015	82.749.573	77,1
Alçı Taşı, Alçılar	813.653.682	77.718.780	95,5
Kuars	426.910.138	62.185.940	145,7
Bentonit	370.153.765	47.899.135	129,4

Kaynak: MTA, Maden Dış Ticareti Verileri (2015)

İthalatta öne çıkan ürün taş kömürüdür. MTA verilerine göre 2015 yılında ithalatta öne çıkan ürünler Tablo 49'da sunulmaktadır. Ülke ithalatında ton başına değeri en yüksek ürünler arasında süs taşları 363.604,3 dolar/ton'luk değeriyle açık ara öndedir. Ülkenin en çok ithalat yaptığı ürün 29.915.631.854 kg ile taş kömürü iken bunu 8.543.993.350 kg'lık değeriyle demir izlemektedir. Özellikle 885,1 dolar/ton'luk birim değeriyle dikkat çeken işlenmiş mermer, bu alanda 523,9 dolar/ton'luk ihracat yapabildiğimiz düşünüldüğünde sektörün daha da geliştirilmeye açık olduğunu göstermektedir.

Tablo 49-İthalatta Öne Çıkan Maden Ürünlerinin İthalat Miktar ve Değerleri (2015)

Ürün Adı	İthalat Miktarı (Kg)	İthalat Değeri (Dolar)	Birim Değer (Dolar / Ton)
Taş Kömürü	29.915.631.854	4.089.726.558	136,7
Demir	8.543.993.350	1.067.141.663	124,9
Granit, İşlenmiş	340.099.225	193.016.327	567,5
Fosfatlar	911.061.498	101.385.063	111,3
Koklaşabilir Kömürler	351.812.851	73.003.676	207,5
Kaolin ve Kaolinli Killer	442.310.543	60.137.399	136,0
Manyezit	58.716.952	40.807.084	695,0
Süs Taşları	105.478	38.352.255	363.604,3
Mermer, İşlenmiş	40.414.547	35.771.317	885,1
Krom	129.697.129	34.144.768	263,3
Kum	732.502.674	33.402.931	45,6
Zirkonyum Silikat	24.008.021	33.174.049	1381,8
Refrakter Killer	282.503.119	30.290.696	107,2
Kükürt	127.636.608	22.468.540	176,0
Demir veya Çeliğin İmalinden Elde Edilen Döküntüler, Cüruf ve Molozlar	178.260.584	21.932.021	123,0

Kaynak: MTA Maden Dış Ticareti Verileri (2015)

Madencilik sektöründe katma değeri yüksek ürünlerin üretiminde sorunlar görülmekte (Madenler üretildiği gibi doğrudan veya basit zenginleştirme / kesme işlemlerinden sonra yurt dışına satılmakta uç ürünler üretilmemektedir.) ve bu sorunlar dış ticareti olumsuz etkilemektedir. Ülke genelinde alüminyum; antımuhan; barit; boya ham maddeleri; çakıltaşı, çakmaktaşı, mıcır, cüruf, moloz; diğer kıymetli metal cevherleri ve zenginleştirilmiş kıymetli metal cevherleri; feldispat; kaolin ve kaolinli killer; krom; manyezit; mermer (ham blok ve plakalar halinde); mermer (işlenmiş); perlit; pomza (sünger taşı); tabii boratlar ve konsantreleri gibi maden ürünlerinde ithalatın ton başına değeri, ihracatın ton başına değerinden büyüktür. Bu durum, adı geçen maden ürünlerinde ithal edilen madenler kadar katma değer üretilmediğini veya niteliği daha düşük seviyede üretim yapıldığını göstermektedir. Bu ürünlerdeki ihracat ve ithalatın ton başına değerleri Tablo 50’de sunulmaktadır.

Tablo 50-Seçilmiş Maden Ürünlerinde İhracat ve İthalatın Ton Başına Değerleri (2015)

Ürün Adı	İhracat Birim Değeri (Dolar / Ton)	İthalat Birim Değeri (Dolar / Ton)
Alüminyum	41,4	439,0
Antımuhan	5.100,3	10.468,1
Barit	145,3	177,7
Boya Ham Maddeleri	269,1	603,1
Çakıltaşı, Çakmaktaşı, Mıcır, Cüruf, Moloz	23,5	509,9
Diğer Kıymetli Metal Cevherleri ve Zenginleştirilmiş Kıymetli Metal Cevherleri	2.544,8	3.571,7
Feldispat	34,1	97,9
Kaolin ve Kaolinli Killer	34,6	136,0
Krom	227,9	263,3
Manyezit	332,4	695,0
Mermer, Ham Blok ve Plakalar Halinde	178,2	374,9
Mermer, İşlenmiş	523,9	885,1
Perlit	60,9	112,2
Pomza (Sünger Taşı)	76,2	3.727,0
Tabii Boratlar ve Konsantreleri	314,3	2.546,2

Kaynak: MTA, Maden Dış Ticareti Verileri (2015)

Afyonkarahisar ili, maden çeşitliliği ve rezervler bakımından son derece zengin bir ildir. İldeki başlıca madenler mermer, antımuhan, demir, manganez, kuvarsit, kireçtaşı, kum-çakıl, tuğla-kiremit, diyatomit, kalsit ve grafitir. Ayrıca, Merkez ilçede tenör oranı düşük uranyum ve Sandıklı ilçesi yakınlarında önemli bakır yatakları tespit edilmiştir. Mevcut yer altı kaynaklarından özellikle mermer ve çimento ham maddeleri il ekonomisinde sürükleyici sektörlerin başında gelmektedir. İsehisar mermer yataklarının azalmakta olduğu, iyi kaliteli diyatomit yataklarının gelişen teknoloji ve arz-talep dengeleri doğrultusunda değerlendirilebileceği ve Sandıklı ilçesi civarında tespit edilen bakır yataklarının büyük bir potansiyele sahip olduğu, MTA’nın Afyonkarahisar iline ilişkin değerlendirmeleri arasındadır.

ÇEVRE

AFYONKARAHİSAR İLİ
YEREL EKONOMİK GELİŞME PROGRAMI

3) ÇEVRE

TÜİK'in yaşam endeksi çalışmasına göre Afyonkarahisar çevre alt endeksinde 49. sırada yer almaktadır. Yaşam endeksi çalışmasının çevre alt endeksinde partiküler madde (PM₁₀) istasyon değerleri ortalaması, kilometrekareye düşen orman alanı, atık hizmeti verilen nüfusun oranı, sokaktan gelen gürültü problemi yaşayanların oranı, belediyelerin temizlik hizmetlerinden memnuniyet oranı yer almaktadır. TR33 Bölgesi illerinden Kütahya bu alt endekste 19., Manisa 7., Uşak ise 12. sırada yer almaktadır. İlin çevre illerinden olan Eskişehir ise 13. sırada yer almaktadır. Afyonkarahisar, çevre alt endeksinde TR33 Bölgesi illeri ve çevre illere kıyasla geride yer almaktadır.

Afyonkarahisar ilinde atıklar, birinci öncelikli çevresel sorundur. Çevre ve Şehircilik Bakanlığının hazırlamış olduğu Türkiye Çevre Sorunları ve Öncelikleri Envanteri Değerlendirme Raporu'na (2016) göre TR33 Bölgesi illerinden Afyonkarahisar ve Uşak'ta atıklar birinci öncelikli sorun, Kütahya ve Manisa'da ise üçüncü öncelikli sorundur. Bununla birlikte Afyonkarahisar ilinde Afyonkarahisar Çevre Hizmetleri Birliği koordinasyonunda atık depolama ve enerji üretimi ile ilgili son yıllarda önemli girişimlerde bulunulmuştur. Bu kapsamda ilde Afyonkarahisar Çevre Hizmetleri Birliği'nin faaliyete geçirdiği düzenli depolama tesisi ve metan gazından elektrik enerjisi üretim tesisi bu önemli girişimlerden bir tanesidir. Su kirliliği ise Kütahya ve Manisa'da birinci öncelikli sorun iken, Afyonkarahisar ve Uşak'ta ise üçüncü öncelikli sorun olarak öne çıkmaktadır. Hava kirliliği ise tüm TR33 Bölgesi illerinde ikinci öncelikli çevresel sorun olarak öne çıkmaktadır. Afyonkarahisar'da atıkların birinci öncelikli çevresel sorun olmasının nedenleri ise kanatlı hayvan atıkları, mezbahalardan kaynaklı atıklar ve mermer çamurları atıklarıdır. Atıkların azaltılması adına alınan en önemli önlem ise sanayi/madencilik tesislerinin sıvı, katı ve gaz atıklarının mevzuata uygun olarak bertarafının sağlanmasıdır. Görüldüğü üzere TR33 Bölgesi illerindeki çevresel sorunlar genel olarak birbiriyle benzerlik göstermektedir. Afyonkarahisar ve çevre illerindeki çevresel sorun öncelikleri Tablo 51'de verilmektedir.

Tablo 51-Afyonkarahisar ve Çevre İllerindeki Çevresel Sorun Öncelikleri (2014)

	Hava Kirliliği	Su Kirliliği	Toprak Kirliliği	Atıklar	Gürültü Kirliliği	Erozyon	Doğal Çevrenin Tahribatı
Afyonkarahisar	2	3	4	1			
Kütahya	2	1	5	3	4	6	
Manisa	2	1		3			
Uşak	2	3	4	1	5	6	7
Eskişehir				2	1		

Kaynak: Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Çevresel Etki Değerlendirmesi, İzin ve Denetim Genel Müdürlüğü Türkiye Çevre Sorunları ve Öncelikleri Envanteri Değerlendirme Raporu (2016)

Çevre ve Şehircilik Bakanlığının Hava Kalitesi İzleme İstasyonları verilerine göre, partiküler maddenin kış sezonunun en yoğun geçtiği Aralık-Şubat dönemi ortalaması, insan sağlığı açısından risk taşımaktadır. Ülkemizde hava kalitesi temelde 5 kirletici unsurun ne ölçüde barındırıldığı hesaplanarak bulunmaktadır. Bu kirleticiler partiküler madde (PM₁₀), karbonmonoksit (CO), kükürtdioksit (SO₂), azotdioksit (NO₂) ve ozondur (O₃). Bunlardan sanayi, yakıt yanması, tarım ve ikincil kimyasal reaksiyonlar tarafından oluşan ve solunum yolu hastalıklarına sebep olan PM₁₀ (partiküler madde) ve fosil yakıtların yanması sonucu oluşan renksiz, kokusuz bir gaz olan, ayrıca solunum yolu hastalıklarına da neden olan SO₂ (kükürtdioksit)'nin Afyonkarahisar ve çevresindeki istasyonlarda yapılan ölçümlere göre 2015 Aralık-2016 Şubat aylarındaki değerleri Tablo 52'de verilmektedir. Buna göre kış sezonunda 90 µg/m³ değeri sınır olması gereken partiküler madde, Uşak dışındaki diğer TR33 Bölgesi illerinde olması gereken sınırın üstündedir. İnsan sağlığı açısından ise bu değer 60 µg/m³'ü geçmesi olumsuz bir durumdur. Bu sınırla kıyaslandığında ise tüm TR33 Bölgesi illerinin partiküler madde değeri açısından sınırı aştığı görülmektedir. Kükürtdioksit değerleri ise kış sezonunda Afyonkarahisar ve Manisa illerinde 120 µg/m³ olan sınır değerlerin üzerine çıkmıştır. Türkiye Çevre Sorunları ve Öncelikleri Envanteri Değerlendirme Raporu'na göre Afyonkarahisar ilinde hava kirliliğinin giderilmesinde karşılaşılan güçlükler toplumdaki bilinç eksikliği, ateşçilerin eğitimsiz veya bilinçsiz olması, topografik faktörler, halkın alım gücünün düşük olmasından dolayı kalitesiz yakıt kullanması ve yeterli denetim yapılmamasıdır. Hava kirliliğinin Afyonkarahisar'da önlenmesi için alınan tedbirler ise Merkez'de kaliteli katı/sıvı yakıt kullanımı, doğalgaz kullanımı, bilgilendirme ve bilinçlendirme çalışmaları, ağaçlandırma çalışmaları/orman alanlarının, yeşil alanların artırılması, motorlu taşıtların egzoz gazı ölçümleri ve sanayi kuruluşlarının emisyon izni almaları iken; ilçelerde kaliteli katı ve sıvı yakıt kullanımı, sanayi kuruluşlarının emisyon izni almalarıdır.

Tablo 52-Kükürtdioksit ve Partiküler Madde Kış Sezonu Ortalama Değerleri (2015 Aralık-2016 Şubat)

İstasyon	Partiküler Madde (PM ₁₀), µg/m ³	Kükürtdioksit (SO ₂), µg/m ³
Afyonkarahisar	130	28
Kütahya	92	8
Manisa	126	18
Manisa (Soma)	135	272
Manisa (Turgutlu)	-	-
Manisa (Yunusemre)	-	-
Uşak	73	17
Eskişehir	27	7

Kaynak: Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Hava Kalitesi İzleme İstasyonları Web Sitesi (2016); Zafer Kalkınma Ajansı Hesaplamaları

İlde, içme ve kullanma suyu şebekesi ile hizmet verilen belediye nüfusunun toplam nüfusa oranı, çevre illere kıyasla düşüktür. Susuz hayat mümkün olamayacağı için içme ve kullanma suyunun sürekli ve güvenli bir biçimde temin edilmesi, korunması ve insanlara ulaştırılması oldukça önemlidir. TÜİK Belediye Su İstatistikleri temel alınarak hazırlanan Tablo 53'e göre Afyonkarahisar'da içme ve kullanma suyu şebekesi ile hizmet verilen belediye nüfusu 517.585 olup, toplam nüfusun %73'ünü oluşturmaktadır. Bu oran Türkiye ortalamasının oldukça altında olup, halk sağlığı açısından acilen çözüm bekleyen bir sorun olarak göze çarpmaktadır.

Tablo 53-İçme ve Kullanma Suyu Şebekesi İle Hizmet Verilen Nüfus

	İçme ve Kullanma Suyu Şebekesi İle Hizmet Verilen Belediye Nüfusu	İçme ve Kullanma Suyu Şebekesi İle Hizmet Verilen Belediye Nüfusunun Toplam Nüfusa Oranı (%)
Afyonkarahisar	517.585	73
Kütahya	426.298	75
Manisa	1.313.189	96
Uşak	242.387	69
Eskişehir	812.320	100
Türkiye	70.522.136	91

Kaynak: TÜİK, Belediye Su İstatistikleri (2014); TÜİK, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (2014)

İl, Uşak ile beraber kanalizasyon hizmetlerinde çevre illere nazaran geride kalmaktadır. Sürekli ve güvenli bir biçimde suya erişebilmek için yağmur suları ile birlikte kaynağa karışması muhtemel fabrika atıkları, kentsel atıklar, tarımsal atıklar, kullanılmış sağlık malzemesi atıkları ve kentsel yüzeysel akıntılar gibi dış kirletici unsurların ayrıştırılmasının sağlanması ve bu sebeple sağlıklı çalışan yaygın bir kanalizasyon ağının kurulması iller için oldukça önem arz etmektedir. Tablo 54'teki veriler incelendiğinde ise Afyonkarahisar'ın kanalizasyon şebekesi ile hizmet verilen belediye nüfusunun 497.721 kişide kaldığı, bu rakamın toplam nüfusa oranlandığında ise %70 olduğu ve Türkiye ortalamasının oldukça altında kaldığı göze çarpmaktadır. Uşak ilinde de bu oranın %67 olması, bu iki ilde kanalizasyon sistemine daha çok yatırım yapılması gerektiğini ortaya koymaktadır.

Tablo 54-Kanalizasyon Şebekesi İle Hizmet Verilen Nüfus

	Kanalizasyon Şebekesi İle Hizmet Verilen Belediye Nüfusu	Kanalizasyon Şebekesi İle Hizmet Verilen Belediye Nüfusunun Toplam Nüfusa Oranı (%)
Afyonkarahisar	497.721	70
Kütahya	424.493	74
Manisa	1.258.473	92
Uşak	233.763	67
Eskişehir	731.088	90
Türkiye	65.071.589	84

Kaynak: TÜİK, Belediye Atık Su İstatistikleri (2014); TÜİK, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (2014)

İl, Uşak ile beraber atık hizmeti verilen belediye nüfusunun toplam nüfusa oranında çevre illere kıyasla geride kalmaktadır. Atıklar, Afyonkarahisar için öncelikli çevresel sorunlar arasında ilk sırada yer almakta olup, bu sorunun nedenleri incelendiğinde kanatlı hayvan atıklarının, mezbahalardan kaynaklı atıkların ve mermer çamurları-atıklarının büyük sorun teşkil ettiği görülmektedir. Tablo 55'teki atık hizmeti verilen belediye nüfusu incelendiğinde ise Afyonkarahisar'da 516.162 kişiye atık hizmeti verildiği, oran olarak bakıldığında ise bunun %73'e tekabül ettiği görülmektedir. %73 ortalama ile Afyonkarahisar, Uşak dışındaki çevre illerinin ve Türkiye ortalamasının gerisinde kalmaktadır.

Tablo 55-Atık Hizmeti Verilen Nüfus

	Atık Hizmeti Verilen Belediye Nüfusu	Atık Hizmeti Verilen Belediye Nüfusunun Toplam Nüfusa Oranı (%)
Afyonkarahisar	516.162	73
Kütahya	425.960	75
Manisa	1.351.594	99
Uşak	255.675	73
Eskişehir	803.461	99
Türkiye	70.843.913	91

Kaynak: TÜİK, Belediye Atık İstatistikleri(2014); TÜİK, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (2014)

Afyonkarahisar, TR33 Bölgesi ve çevre illeri arasında orman alanı bakımından Uşak ile beraber en zayıf il konumundadır. 2015 yılı Türkiye Orman Varlığı Raporu'na göre oluşturulan Tablo 56'daki veriler incelendiğinde Afyonkarahisar'ın 286.307 hektar orman alanına sahip olduğu görülmektedir. Ancak Kütahya'nın 639.081 hektar ve Manisa'nın 539.648 hektar orman alanına sahip olduğu düşünüldüğünde Afyonkarahisar'daki orman varlığının oldukça yetersiz olduğu göze çarpmaktadır.

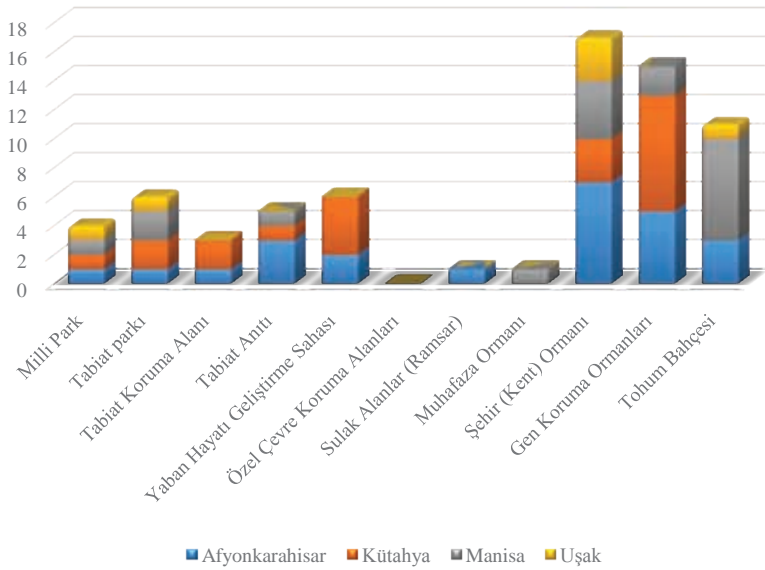
Tablo 56-İllerin Sahip Olduğu Orman Alanları

	Orman Alanı (Hektar) (Normal + Boşluklu)	Yüzde (%)
Afyonkarahisar	286.307	1,3
Kütahya	639.081	2,9
Manisa	539.648	2,4
Uşak	223.496	1,0
Eskişehir	410.057	1,8
Türkiye	22.342.935	100,0

Kaynak: Orman ve Su İşleri Bakanlığı, Türkiye Orman Varlığı Raporu (2015)

TR33 Bölgesi'nde bulunan korunan alanların sayısı oldukça fazladır. Gerek biyolojik çeşitliliğin korunması, gerek yaban hayatın geliştirilmesi gerekse çölleşmenin önlenmesi açısından oldukça önemli olan korunan alanlar, 2873 sayılı Milli Parklar Kanununa göre, milli park, tabiatı koruma alanı, tabiat parkı ve tabiat alanı ve 4915 sayılı Kara Avcılığı Kanununa göre yaban hayatı koruma sahası ve yaban hayatı geliştirme sahası olarak belirlenen alanlara ilişkin istatistikleri içermektedir. Afyonkarahisar'da Orman ve Su İşleri Bakanlığı, Korunan Alan İstatistiklerine göre 2015 yılı itibarı ile Başkomutan Tarihi Milli Parkı, 26 Ağustos Tabiat Parkı, Dandindere Tabiat Koruma Alanı, Koruluk Kermes Meşesi I-II-III Tabiat Anıtı, Sandıklı ve Karakuyu Yaban Hayatı Geliştirme Sahası gibi korunan alanlar bulunmaktadır. Ayrıca ilde 1 adet sulak alan (ramsar), 7 adet şehir (kent) ormanı, 5 adet gen koruma ormanı ve 3 adet tohum bahçesi bulunmaktadır. TR33 Bölgesi illeri korunan alan sayıları Grafik 8'de verilmektedir.

Grafik 8-TR33 Bölgesi İlleri Korunan Alan Sayıları

Kaynak: Orman ve Su İşleri Bakanlığı, Korunan Alan İstatistikleri (2015)

ENERJİ

AFYONKARAHİSAR İLİ
YEREL EKONOMİK GELİŞME PROGRAMI

4) ENERJİ

Afyonkarahisar, elektrik tüketim değerleri açısından TR33 Bölgesinde önde gelen şehirlerden olup, üretim potansiyeli ise bu tüketimini karşılamaya yetmemektedir.

Yenilenebilir Enerji Genel Müdürlüğünden alınan verilere göre Afyonkarahisar ilindeki toplam kurulu güç 266,22 MW iken toplam tüketim 1.436.783 MWh'dir. Kurulu gücün yaklaşık yarısı termik santrallerden, diğer yarısı ise rüzgar enerji santrallerinden karşılanmaktadır. TR33 Bölgesi'nin diğer illerine ve Türkiye geneline bakıldığında da toplam kurulu gücün potansiyel olarak tüketimi karşılayamadığı gerçeği göze çarpmaktadır. Bu nedenle ülke genelinde yenilenebilir enerji vb. alternatiflere de yönelerek enerjide dışa bağımlılığı azaltmak adına hamlelerin yapılması gerekmektedir. İllerin elektrik üretim ve tüketim değerleri Tablo 57'de verilmektedir.

Tablo 57-İllerin Elektrik Üretim ve Tüketim Değerleri

	Tüketim (MWh)	Türkiye Tüketim Payı (%)	Kurulu Güç (MW)					Toplam Kurulu Güç (MW)	Türkiye Kurulu Güç Payı (%)
			Rüzgar (MW)	Hidrolik (MW)	Jeotermal (MW)	Termik (MW)	Güneş (MW)		
Afyonkarahisar	1.436.783	0,69	128,20	3,00	0,00	135,02	0,00	266,22	0,37
Kütahya	1.365.423	0,65	0,00	7,68	0,00	1.097,09	0,00	1.104,77	1,52
Manisa	3.833.971	1,84	542,05	69,00	57,73	1.336,23	0,00	2.005,02	2,77
Uşak	1.266.038	0,61	54,00	0,00	0,00	22,75	0,00	76,75	0,11
Türkiye	207.375.078	100,00	4.498,39	25.867,34	623,88	41.522,37	0,00	72.511,97	100,00

Kaynak: Yenilenebilir Enerji Genel Müdürlüğü, İllerin Enerji Görünümü Haritası

*Tüketim değerleri 2014 TEDAŞ, Kurulu Güç (Üretim) değerleri ise 2015 TEİAŞ verileridir.

Afyonkarahisar ve çevresindeki illerde kişi başına düşen toplam elektrik tüketimine bakıldığında Afyonkarahisar'ın kişi başına en az elektrik tüketen il olduğu göze çarpmaktadır. TÜİK Enerji İstatistikleri'nden elde edilen verilerle hazırlanan Tablo 58'e göre, Afyonkarahisar kişi başında düşen toplam elektrik tüketiminde çevre illeri ile mukayese edildiğinde en geride kalmaktadır. Afyonkarahisar'da kişi başına düşen toplam elektrik tüketimi 2.034 KWh'dir. Afyonkarahisar'ın yakın çevre illeri arasında da kişi başına düşen elektrik tüketiminin az olmasının sebebi, ilde kırsal yerleşimin fazlalığı ve sanayide daha az enerjiye ihtiyaç duyulan sektörlerde yoğunlaşılmasıdır.

Tablo 58-Afyonkarahisar ve Çevre İlleri Kişi Başına Düşen Toplam Elektrik Tüketimi

	Kişi Başına Düşen Toplam Elektrik Tüketimi (KWh)
Afyonkarahisar	2.034
Kütahya	2.389
Manisa	2.803
Uşak	3.623
Eskişehir	3.458

Kaynak: TÜİK, Bölgesel İstatistikler, Enerji İstatistikleri (2014)

Afyonkarahisar, çevre illeri ile kıyaslandığında kişi başına düşen sanayi elektriği tüketiminde son sırada yer almaktadır. TÜİK Enerji İstatistikleri kullanılarak hazırlanan Tablo 59'a göre Afyonkarahisar'ın kişi başına düşen sanayi elektrik tüketimi 798 KWh'dır. Bu miktar, çevre illerle kıyaslandığında ise oldukça düşüktür. Bunun sebebi olarak, Afyonkarahisar'da yoğun enerji gerektiren sektörlerin az olması ve enerji verimliliğinde diğer illere kıyasla iyi olduğu sonucuna varılabilir.

Tablo 59-Afyonkarahisar ve Çevre İlleri Kişi Başına Düşen Sanayi Elektrik Tüketimi

	Kişi Başına Düşen Sanayi Elektrik Tüketimi (KWh)
Afyonkarahisar	798
Kütahya	1.427
Manisa	1.429
Uşak	2.364
Eskişehir	2.000

Kaynak: TÜİK, Bölgesel İstatistikler, Enerji İstatistikleri (2014)

Afyonkarahisar'ın özellikle batısı ve güneybatısı güneş enerjisinden yararlanma açısından yüksek potansiyele sahiptir. Güneş enerjisi güneşin çekirdeğinde yer alan füzyon süreci ile (hidrojen gazının helyuma dönüşmesi) açığa çıkan ışıma enerjisidir. Güneş enerjisinden yararlanma konusundaki çalışmalar özellikle 1970'lerden sonra hız kazanmış, güneş enerjisi sistemleri teknolojik olarak ilerleme ve maliyet bakımından düşme göstermiş, çevresel anlamda temiz bir enerji kaynağı olarak kendini kabul ettirmiştir. Özellikle katı yakıtlar ve doğalgazın tükenbilir kaynaklar olması ve ülkemizin enerji konusunda dışa bağımlı olması nedeniyle yenilenebilir enerjiden azami oranda yararlanmamız gerektiği bir gerçektir. Ülkemizde halihazırda yüksek üretim potansiyeline sahip bir güneş enerjisi santrali bulunmamaktadır. Güneş enerjisinden daha çok küçük paneller yardımıyla hane veya bina özelinde kullanılmak üzere yararlanılmaktadır. Afyonkarahisar'ın özellikle güney batısında yer alan Sandıklı, Kızılören, Dazkırı ve Başmakçı yüksek güneş enerji potansiyeline sahip yerlerdir.

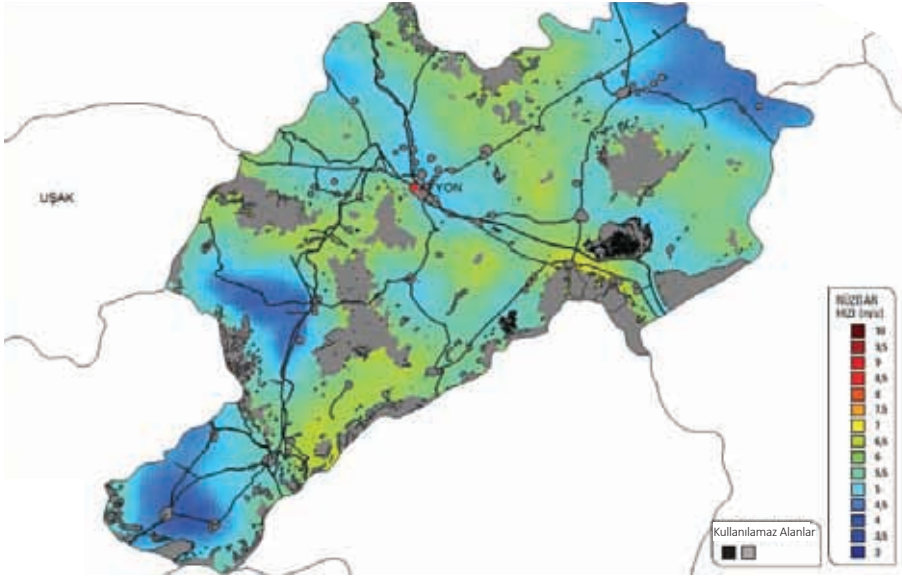
Harita 6-Afyonkarahisar İli Güneş Enerjisi Potansiyeli Haritası

Kaynak: Yenilenebilir Enerji Genel Müdürlüğü, Güneş Enerjisi Potansiyel Atlası (2015)

Afyonkarahisar, rüzgar enerjisi konusunda konum olarak çok verimli olmayan bir bölgede yer almaktadır. Rüzgar enerjisi rüzgarı oluşturan hava akımının sahip olduğu hareket (kinetik) enerjisidir. Özellikle yenilenebilir bir enerji türü olmasından dolayı hem sürdürülebilir hem de temiz bir enerji türü olan rüzgar enerjisi için Yenilenebilir Enerji Genel Müdürlüğünden alınan Afyonkarahisar İli Rüzgar Enerjisi Potansiyeli ve Rüzgar Enerjisi Santrali Kurulabilir Alanlar Haritası incelendiğinde Afyonkarahisar'ın genel olarak rüzgar enerjisi için rüzgar hızının düşük olduğu bir bölge olduğu görülebilir. Ancak buna rağmen ilde rüzgar enerjisinden yüksek oranda yararlandığı da verilerden anlaşılmaktadır.

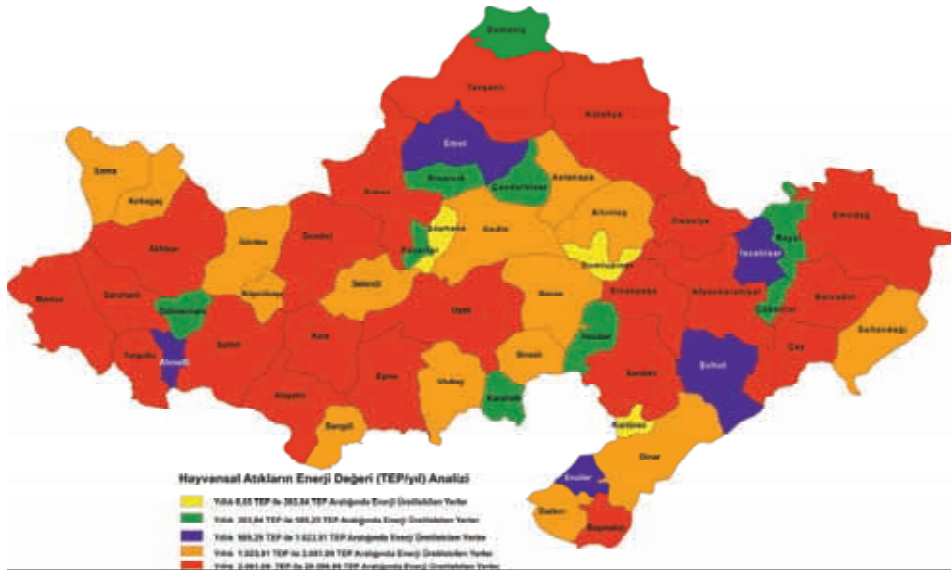
Harita 7-Afyonkarahisar İli Rüzgar Enerjisi Potansiyeli ve Rüzgar Enerjisi Santrali Kurulabilir Alanları Haritası

Kaynak: Yenilenebilir Enerji Genel Müdürlüğü, Rüzgar Enerjisi Potansiyel Atlası (2015)

Afyonkarahisar ili biyoenerji olarak yüksek potansiyele sahiptir. Biyoenerji; organik atıkların yanı sıra bitkisel yağ atıklarının, tarımsal hasat artıkları dahil olmak üzere, tarım ve orman ürünlerinin ve bu ürünlerin işlenmesi sonucu ortaya çıkan yan ürünlerden elde edilen kaynakların kullanılmasıyla elde edilen bir enerji türüdür. Sürdürülebilir ve temiz bir enerji türü olmasından ötürü son yıllarda kullanımın yaygınlaştırılmasına önem verilmektedir. Harita 8 ve Harita 9’da verilen TR33 Bölgesi Hayvansal ve Bitkisel Kaynaklı Biyoenerji Potansiyelleri incelendiğinde Afyonkarahisar Merkez, Emirdağ, Sandıklı ve Dinar ilçelerinde bitkisel kaynaklı biyoenerji potansiyeli çok olup, Afyonkarahisar Merkez, Emirdağ, Bolvadin, Çay, Sinanpaşa, Sandıklı, İhsaniye ve Başmakçı ilçelerinde ise hayvansal kaynaklı atıklardan üretilen biyoenerji yüksek potansiyel arz etmektedir. TR33 Bölgesi’nin diğer illerine bakıldığında özellikle il merkezlerinde yüksek bitkisel biyoenerji potansiyeli mevcutken hayvansal enerji ise Bölge özelinde daha yaygın bir potansiyele sahiptir.

Harita 8-TR33 Bölgesi İlleri Hayvansal Kaynaklı Biyoenerji Potansiyeli Haritası

Kaynak: Yenilenebilir Enerji Genel Müdürlüğü, Biyokütle Enerjisi Potansiyel Atlası (2015)

Harita 9-TR33 Bölgesi Bitkisel Kaynaklı Biyoenerji Potansiyeli Haritası

Kaynak: Yenilenebilir Enerji Genel Müdürlüğü, Biyokütle Enerjisi Potansiyel Atlası (2015)

Afyonkarahisar’da yeni yapılan konutların ısıtmasında en çok kullanılan yakıt türü katı yakıtlardır. Tablo 60’ta yeni yapılan binaların ısıtma sisteminde kullanılan yakıt türleri verilmiştir. Bu bilgiler doğrultusunda, Bölge’de katı yakıtların ısıtma amaçlı olarak Afyonkarahisar’ın pek çok çevre iline ve ülke ortalamasına göre daha yüksek oranda kullanıldığı görülmektedir. Ayrıca özellikle jeotermal su kaynaklarıyla bölgesel ısıtma tesisleri kurmak, dönüş suları ile seralara su temin etmek amacıyla 1994 yılında kurulan Afyonkarahisar İl Özel İdare Müdürlüğü, Afyonkarahisar Belediyesi, Afyonkarahisar Ticaret ve Sanayi Odası ve diğer küçük ortakların sermayesini oluşturduğu Afyon Jeotermal Turizm ve Ticaret A.Ş (AFJET) sayesinde jeotermal enerjiden yararlanan konutların ve turizm tesislerinin sayısı da her geçen gün artmaktadır. Şirket 2010 yılında yaklaşık 4.500 konut eşdeğerliğinde (100 m²’lik 4.500 konut yani 450.000 m²’lik bir alanı ifade eden ölçü birimi) bir ısıtma sağlarken, 2015 yılı sonunda bu değer 24.338 konut eşdeğerliğine kadar ulaşmıştır. Halihazırda şirketin ürettiği jeotermal enerjinin %78’i bölgesel dağıtım ve teknolojik seralarda; %22’si ise turizm tesislerinde kullanılmakta ve jeotermal suyun %85’inden fazlası ile reenjekte edilebilmektedir.¹ Çevre kirliliğinin azaltılması ve geleneksel enerji kaynaklarının sürdürülebilirliği düşünüldüğünde, Bölge’nin yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelmesinin gerektiği ve geleneksel enerji kaynaklarının daha temiz ve verimli şekilde kullanılması gerektiği söylenebilir. Gerek Afyonkarahisar’da gerekse TR33 Bölgesi illerinde yeni yapılan konutlarda en çok kullanılan diğer bir yakıt türü olan doğalgazın yaygınlaştırılması ve ilin daha fazla yenilenebilir enerji kaynaklarından yararlanmasının sağlanması ile hava kirliliğinin yarattığı sıkıntıların da önüne geçilmesi sağlanmış olacaktır.

Tablo 60-Afyonkarahisar ve Çevre İlleri Yeni Yapılan Konutların Isıtmasında Kullanılan Yakıt Türleri (%)

	Katı Yakıt	Fuel Oil	Doğalgaz	LPG	Elektrik	Termal	Diğer
Afyonkarahisar	78,4	0,1	16,9	0,1	1,3	2,2	1,0
Kütahya	32,0	0,0	62,2	0,0	1,8	3,4	0,6
Manisa	64,9	0,3	27,2	0,1	7,2	0,1	0,1
Uşak	51,8	0,0	47,0	0,0	1,1	0,0	0,1
Eskişehir	11,3	0,0	88,5	0,0	0,0	0,0	0,2
TR33 Bölgesi	59,8	0,2	34,4	0,1	4,0	1,2	0,4
Türkiye	39,7	1,9	46,4	0,8	9,1	0,1	1,9

Kaynak: TÜİK, Yapı İzin İstatistikleri (2015); Zafer Kalkınma Ajansı Hesaplamaları

¹ Bilgiler Afyon Jeotermal Turizm ve Ticaret A.Ş (AFJET)’den alınmıştır.

C) TEMEL POLİTİKALAR*

1. TARIM

Amaç 1.1.A Modern üretim tekniklerinin yaygınlaştırılması

Stratejik Önem: Bölgede verimlilik, katma değer ve kalitenin artırılması amacı doğrultusunda modern üretim yöntemlerine geçiş yapılması gerekmektedir. Tarımsal üretimde mekanizasyona geçilmesi, sulamada suyun daha etkin yöntemlerle kullanılması, gübreleme ve ilaçlamada çevreye en az zarar veren entegre yöntemlerin seçilmesi ile ifade edilebilecek olan modern üretim teknikleri, işletmelerin daha karlı ve verimli çalışmalarını sağlamaktadır. Modern üretim teknikleri, Bölge kaynaklarının etkin kullanımı ve tarımsal üretimde sürdürülebilirliğin sağlanması açısından da son derece önemlidir. Bölge tarımında modern üretim teknikleri açısından önemli bir potansiyel bulunmasına rağmen, henüz istenilen seviyeye ulaşamadığı görülmektedir. Bu doğrultuda, modern üretim tekniklerinin yaygınlaştırılması önceliklidir.

Amaç 1.1.B Katma değeri yüksek, geleneksel üretim tekniklerinin yaygınlaştırılması

Stratejik Önem: Bölgedeki çalışanların yarısının istihdam edildiği tarım sektörünün, Bölge ekonomisinde önemli bir yeri bulunmaktadır. Gediz, Akarçay ve Büyük Menderes gibi havzaların önemli kısmını barındıran Bölgedeki bazı yörelerin, verimli arazileri ve sanayi yönünden fazla gelişmemiş olmaları nedeniyle çeşitli kirleticilerin etkili olmaması organik tarım için ciddi bir potansiyel oluşturmaktadır. Organik üretim ve iyi tarım uygulamalarının gerçekleştirilmesi söz konusu yörelerdeki tarımsal katma değeri ve verimi arttıracak yöntemleri içermektedir. Bu açıdan özellikle tarımsal gelişime açık ve kirliliği düşük alt bölgelerde katma değeri yüksek, geleneksel üretim tekniklerinin yaygınlaştırılması önceliklidir.

Amaç 1.1.C Ürün kalite ve standartlarının geliştirilmesi, sertifikasyonların yaygınlaştırılması

Stratejik Önem: Tarımsal ürünlerin yurt içi pazarlamasında zaman zaman ürün fazlalığı ya da kalite bozuklukları nedeniyle fiyat düşüşleri yaşanmaktadır. Bu dönemlerde yurt dışı pazarlar fiyat ve pazarlama açısından cazip hale gelmektedir. Ancak, gıda güvenliği ve ürün kalite standartları özellikle uluslararası pazarlamada tarife dışı teknik engeller olarak sıklıkla ortaya çıkmaktadır. Bölgede üretilen bazı tarımsal ürünlerde uluslararası standartlara uygun ilaç ve gübre kullanımı olmaması sebebiyle ihracat potansiyeli tam olarak değerlendirilememekte, ürünler daha düşük fiyattan iç pazarda satılmaktadır. Tarımsal pazarlamada düşük kaliteli ürünler, standart olmayan üretim ve sertifikaların olmaması markalaşma hedefini de olumsuz etkilemektedir. Bu çerçevede ürün kalite ve standartlarının geliştirilmesi ve sertifikasyonların yaygınlaştırılması önceliklidir.

* Bu bölümdeki tüm bilgiler TR33 Bölgesi 2014-2023 Bölge Planı'ndan (Plan) alınmıştır.

Amaç 1.1.D Tarımsal girdi kalitesinin iyileştirilmesi

Stratejik Önem: Girdi kullanımı ürün kalite ve verimliliğini, dolayısıyla da maliyet ve satış fiyatını etkileyen en önemli faktörlerin başında gelmektedir. Kullanılacak girdi kalitesinin artırılması ile Bölge üretiminde verimliliğin ve kalitenin artması, buna karşılık maliyetlerin düşmesi beklenmektedir. Kaliteli ve standart ürün üretiminin artırılması ile Bölge genelinde pazarlamada rekabet üstünlüğü kazanılabileceği gibi, maliyetlerin düşürülmesi hem rekabet avantajını hem de karlılık artışını beraberinde getirecektir. Bu bağlamda bitkisel ve tarımsal üretimde kullanılan her türlü girdi kalitesinin iyileştirilmesi önceliklidir.

Amaç 1.1.E İlk işleme tesislerinin geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması

Stratejik Önem: Ürünlerin üretimden sonraki aşamaları da kaliteleri üzerinde önemli bir etkide bulunmaktadır. Üretilen ürünlerin katma değerinin yükseltilmesi için ürünlerin sınıflandırılması ve derecelendirilmesi yoluyla standart hale getirilmesi ve uygun bir şekilde ambalajlanması gerekmektedir. Standart hale getirilen ve ambalajlanan ürünler, kalite sınıfına göre fiyatlandırılma ve daha rahat pazarlama avantajına sahip olmaktadır. Bölge genelinde depolama, standardizasyon ve ambalajlama konularında tespit edilen eksiklikler ürünlerin bir bölümünün üretimden sonra bozulmasına ve pazar değerini kaybetmesine yol açmaktadır. Üretim sonrası yapılacak uygulamalar kalitenin korunmasının yanı sıra makineli standardizasyon ve uygun ambalajlama ile Bölgedeki ürünlerin pazardaki katma değerlerinin artırılmasını da sağlayacaktır. Bölgede geliştirilmesi ve yaygınlaştırılmasına ilişkin tedbir ve müdahaleler önceliklidir.

Amaç 1.2.A Arazi ölçeğinin büyütülmesi

Stratejik Önem: Bölgenin tarımsal verimliliğinin ve karlılığının önündeki en önemli engel tarım işletmelerinin küçük ölçekli olmasıdır. İşletme ölçeğinin küçüklüğünün yanı sıra arazilerin çok parçalı olması ekonomik ölçekte tarımsal faaliyet yapılamamasına, mekanizasyonun zorlaşmasına, maliyetlerin yükselmesine, pazarlama sorunlarının yaşanmasına ve işletmelerin pek çoğunun geçimlik tarım işletmesi yapısında kalmasına neden olmaktadır. Tarımsal altyapının iyileştirilmesi tarımın gelişmesi, rekabet gücünün artırılması ve üreticileri küçük çiftçi olmaktan çıkartıp ekonomik üretim yapan birimler haline getirmek açısından öncelikli konuların başında gelmektedir. Bu doğrultuda, arazi ölçeğinin büyütülmesi kapsamındaki tedbir ve müdahaleler önceliklidir.

Amaç 1.2.B Sulanan arazi miktarının artırılması

Stratejik Önem: Tarım arazilerinin sulanması ile verimde ciddi bir artış elde edilebildiği gibi, sulu alanlarda üretilen ürün çeşidi ile kalitesini arttırmak ve yıl içerisinde birden fazla ürün elde etmek mümkün olmaktadır. Bölge genelinde tarımın istihdamdaki payı %46 iken, Bölge genelinde sulu tarım arazisi toplam tarım arazilerinin %28,33'ünü oluşturması, tarımdan elde edilen katma değeri sınırlamaktadır. Tarımsal üretimin Bölge ekonomisindeki önemi düşünüldüğünde sulanan tarım alanlarının artırılması ve yeterli düzeyde sulama sağlanmasına yönelik projelerin geliştirilmesi ve uygulanması önceliklidir.

Amaç 1.2.C Mera alanlarının ıslah edilmesi

Stratejik Önem: Et ve süt üretimi Bölge tarımında önemli bir yer tutmaktadır. Hayvansal üretimin verimli ve karlı olmasının birinci koşulu hayvancılık sektörünün en önemli girdisi olan yemin yeterli miktarda, kaliteli ve ucuz bir şekilde temin edilmesidir. Hayvan beslemede karşılaşılan sorunların başında yem, özellikle de kaba yem yetersizliği gelmektedir. Bu yemler içinde çayır-mera otları önemli bir yer tutmaktadır. Özellikle yaz aylarında çayır ve meralarda otlatılan hayvanların verimliliğinin daha yüksek, hayvansal ürün maliyetlerinin ise daha düşük olduğu bilinmektedir. Çayır ve mera alanlarının iyileştirilmesi ile Bölge hayvancılığının daha sürdürülebilir bir yapıya kavuşması ve rekabet gücünün artırılması sağlanacaktır. Bu doğrultuda, Bölgede mera alanlarının ıslahı önceliklidir.

Amaç 1.3.A Tarımda örgütlenme ve örgüt etkinliğinin artırılması

Stratejik Önem: Bölge genelinde tarımsal üretimde pek çok sorunun temelinde yatan neden işletmelerin küçük ölçekli olması ve üreticilerin genel eğitim düzeylerinin düşük olmasıdır. Bu durum, üreticilerin ölçek ekonomilerinden yararlanmalarını engellemekte ve ürünlerini pazarlarken pazarlık gücünden yoksun olmalarına neden olmaktadır. Tarım üreticilerinin ölçeklerinden kaynaklanan zayıf yönlerinin bertaraf edilmesinin etkili yolu örgütlenmelerini sağlamaktır. Örgütlenme yoluyla işletmelerin maliyetlerini düşürmeleri, bilgiye ulaşmaları, ürünlerini pazarlamaları ve pazarlık gücü kazanmaları kolaylaşmaktadır. Bu bağlamda örgütlenmenin sağlanması, mevcut örgütlerin etkinliğinin artırılması, yeniliklerin ve gelişmelerin yakından takip edildiği ve yaratıldığı üniversiteler ile üretici örgütleri ve üreticiler arasındaki iş birliğinin geliştirilmesi önceliklidir.

Amaç 1.3.B Tarım işletmelerinde teknik kapasitenin güçlendirilmesi ve şirketleşmenin sağlanması

Stratejik Önem: Yeni ve doğru tarımsal üretim tekniklerinin kullanılması ve tarım sektöründeki gelişmelerin izlenmesi verimlilik ve kalite artışı kadar maliyetlerin düşürülmesi ve sürdürülebilirliğin sağlanması için önemlidir. Bölge genelinde tarımsal işletmelerin büyük çoğunluğu küçük aile işletmesidir. Tarımsal üretimde şirketleşme oranı çok zayıf olup şirketleşmenin daha büyük ölçekte çalışılması, daha profesyonel yönetim sağlanması ve pazarlama olanaklarına kavuşulması gibi avantajları olacaktır. Bölge üreticilerinin bitkisel ve hayvansal üretim konusunda teknik kapasitelerinin artırılması ile üretim ve pazarlama etkinliğinin artırılması için işletmelerin şirketleşmelerinin sağlanması önceliklidir.

Amaç 1.3.C Tarımsal faaliyet kollarında çeşitliliğin artırılması

Stratejik Önem: Tarım işletmelerinde ihtisaslaşmanın avantajları olmasına karşılık, özellikle küçük ölçekli tarım işletmelerinin yoğun bulunduğu bölgelerde üretici örgütlenmesi ve şirketleşme başarılamiyorsa üretim faaliyetlerinde farklılaşmaya ve çeşitlendirmeye gidilmesi gerekmektedir. Tarımsal faaliyet kollarının çeşitlendirilmesi ile doğal ve tarımsal risklerin azaltılması, işletmeye sürekli nakit girişinin sağlanması, işletmelerdeki iş gücünden yıl boyunca yararlanılması ve tarımsal gelirin artırılması sağlanmaktadır. Tarımsal işletmelerin faaliyet kollarında çeşitlendirmeye gidilmesi önceliklidir.

Amaç 1.4.A İşletmelerin pazarlama becerilerinin geliştirilmesi

Stratejik Önem: Bölge genelinde en fazla üzerinde durulan sorunların başında pazarlama konusu gelmektedir. Üreticilerin üretmiş oldukları ürünlere pazar bulamaması ya da bulmuş oldukları pazarlardan değer fiyat elde edememeleri tarımsal gelirin düşmesine neden olmaktadır. Özellikle tarımsal ticarete dâhil olan aracı kuruluşlar nedeniyle, tarım faaliyetlerinden elde edilen gelir tabana yayılamamaktadır. Küçük ölçekli işletmeler genelde yeterli pazarlama performansı gösterememektedir. Bu doğrultuda işletmelerin pazarlama kapasitelerinin artırılmasına yönelik tedbirler önceliklidir.

Amaç 1.4.B Yöresel ürünlerde markalaşmanın sağlanması

Stratejik Önem: Bölgede kiraz, et ürünleri, zeytin vb. yöresi ile ünlenmiş önemli ürünler bulunmaktadır. Bu ürünlerden bazılarının coğrafi işaret alınmış olmakla birlikte Bölgede yöresel ürünler yönünden ciddi bir potansiyel bulunmaktadır. Dünya genelinde özellikle Avrupa Birliği ülkelerinde ve Kuzey Amerika'da yöresel ürünlerin markalaşma çalışmaları ile yüksek bir katma değer yaratılmaktadır. Doğru ve etkin markalaşma çalışmaları ile belli bir bölgeyi tek bir ürüne dayalı olarak kaldırmak mümkündür. Dolayısıyla markalaşma konusunda yapılacak çalışmalar önceliklidir.

2. MADEN

Amaç 2.1.A Madencilikte kullanılan yöntemlerin modernize edilmesi

Stratejik Önem: Madencilik sektöründe madenin çıkarılması ve şekil verilmesinde kullanılan yöntemler, üretimin verimini önemli ölçüde etkilemektedir. Yüksek teknolojiye sahip makinelerin kullanılması birim üretim maliyetlerini ve kayıp oranlarını düşürecek ve daha kaliteli ürünlerin üretilmesini sağlayacaktır. Bu sayede gerek işletmelerde verim ve karlılık artacak, gerekse ürünlerin sanayinin talep ettiği şekil ve niteliklerde çıkartılması sağlanacaktır. Bu doğrultuda maden çıkarma sürecinde daha modern yöntemlerin kullanılması, Bölgedeki maden potansiyelinin değerlendirilmesi adına önceliklidir.

Amaç 2.1.B Maden işletmelerinde kurumsallaşmanın sağlanması

Stratejik Önem: Bölgedeki firmaların planlı ve belirli kurallar çerçevesinde yönetilmesi üretim süreçlerinin daha iyi kurgulanmasını sağlamaktadır. Firmaların üretim planlaması yapmaları, iş gücünden azami derecede faydalanmaları, işlevselliği geliştirecek çalışma birimlerini kurmaları kurumsallaşma düzeylerini artıracaktır. Kurumsallaşma düzeyinin artmasıyla madenlerin daha verimli ve istenilen nitelikte çıkartılmasında ihtiyaç duyulacak beşeri ve kurumsal kapasite yaratacaktır. Bu çerçevede maden işletmelerinin kurumsallaşmasına yönelik stratejiler önceliklidir.

Tedbir 2.2.A Cevher hazırlama ve zenginleştirme kapasitesinin artırılması

Stratejik Önem: Bölgedeki maden kaynaklarının önemli bir bölümü uygun olmayan tenör değerleri, yeterli teknolojik olanakların bulunmaması ve maliyete dayalı nedenlerle ürünlerin işlenmeden blok halinde ihraç edilmesine sebep olmaktadır. Ayrıca bazı yüksek teknoloji çıkartım süreçlerinin kullanılmaması bazı kaynakların çıkarılıp işlenememesine ve atıl maden rezervi oluşmasına sebep olmaktadır. Cevher hazırlama ve zenginleştirme tekniklerinin kullanılması hem bu tip atıl madenlerin ekonomiye kazandırılmasını sağlayacak hem de mevcut durumda çıkartılıp işlenen ürünlerdeki katma değeri artıracak ve Bölgede üretilen katma değer artmasını ve ihracat potansiyelinin geliştirilmesini sağlayacaktır. Bu çerçevede, kaynakların cevher hazırlama ve zenginleştirme yollarıyla katma değerlerinin artırılması ve konsantre uç ürünlerin üretimi önceliklidir.

Tedbir 2.2.B Kalite standardizasyon belgelerine sahip ürünlerin üretilmesi

Stratejik Önem: Maden ürünlerinde küresel piyasalarda verimli ve kaliteli ürünler daha çok talep edilmektedir. Söz konusu ürünlerin kalite standartlarına sahip olduğunu belirten belgelerin de bulunması tedarikçilerin ve tüketicilerin ürüne duyduğu güveni arttırdığından, alıcıların bu tip ürünler için daha da yüksek fiyatları ödemeyi kabul etmesini sağlamaktadır. Bu doğrultuda kalite standardizasyon belgesine sahip ürünlerin üretilmesi önceliklidir.

3. ÇEVRE

Amaç 3.1.A Sanayi ve madende çevre dostu ve sürdürülebilir üretimin geliştirilmesi

Stratejik Önem: Doğal kaynaklar, insan faaliyetleri, yerleşim alanları, endüstriyel üretim faaliyetleri sonucu ortaya çıkan sorunlardan etkilenmektedir. Günümüzde pek çok gelişmiş ülke doğal kaynaklar üzerindeki baskıyı azaltmak amacıyla sürdürülebilirlik kavramını benimsemiş ve uygulamalarında kullanmaya başlamıştır. Temiz (sürdürülebilir) üretim, üretim sürecinde “doğal kaynak ve enerji tüketiminin”, “toksik ve tehlikeli kimyasal kullanımının” ve “atık, atık su ve emisyon oluşumunun” bütünsel bir yaklaşımla kontrol edilerek minimize edilmesini kapsayan alternatif bir üretim şeklidir. Bu kapsamda Bölgedeki sanayi ve maden potansiyelinin değerlendirilmesi amacıyla çevre dostu ve sürdürülebilir üretimin geliştirilmesi yönünde yapılacak çalışmalar önceliklidir.

Amaç 3.1.B Tarımda çevre dostu ve sürdürülebilir üretimin geliştirilmesi

Stratejik Önem: Tarım sektörü bölgede yaratılan ekonomik değerlerin %20'sini oluşturmaktadır ve Bölge için önemli bir ekonomik kaynaktır. Sağladığı bu sosyoekonomik yarar dışında doğal kaynaklarla iç içe bir sektör olması nedeniyle çevre bileşenleri üzerinde yaratacağı olumlu veya olumsuz etkiler bakımından da oldukça önemlidir. Bu nedenle, tarımda verimliliği arttırmaya yönelik kullanılan yöntemler bilinçsizce uygulandığında çevre bileşenlerine zarar vermekte, zarar gören bu bileşenler hem yerleşim yerlerindeki insan sağlığını hem de diğer türlerin varlığını tehdit etmektedir. Bölge için ekonomik anlamda büyük önem taşıyan tarım sektörünün doğal kaynaklara zarar vermeden devam etmesi için tarımda çevre dostu ve sürdürülebilir üretimin desteklenmesi önceliklidir.

Amaç 3.1.C Turizmde sürdürülebilirliğin sağlanması

Stratejik Önem: Doğal kaynakların sürdürülebilir korunması ve yönetimi kaynakta kirliliğin azaltılmasına bağlıdır. Çevre kirliliğinin ortaya çıktıktan sonra azaltılması hem teknolojik olanaklara bağlıdır hem de maliyetlidir. Bu nedenle, kirlileten etkilerin azaltılması için üretim ve tüketim kalıplarının da değişmesi gerekmektedir. Tarım ve turizm başta olmak üzere, çevreye duyarlı sektörlerde ekolojik potansiyelin değerlendirilmesi, koruma-kullanma dengesinin gözetilmesi temel ulusal stratejilerden bir tanesidir. Turizmde rekabet gücünün kültür ve doğayı koruyarak artırılması, turizmin geliştirilmesi, çeşitlendirilmesi ve yerel kalkınma amacıyla kullanılması doğal kaynakların ve çevrenin korunması için önceliklidir.

Amaç 3.2.A Yerleşim merkezlerinde çevresel altyapıların tesis edilmesi

Stratejik Önem: Yerleşim alanlarında çevresel risklerin belirlenmesi (yer altı, yer üstü su kirliliği, hava, toprak, gürültü kirliliği ve atık su, katı atık, tehlikeli atık, yangın) ve azaltılması için gereken tedbirlerin alınması, yerleşim yerlerine yakın maden işletmelerinden kaynaklanan çevresel risklerin tanımlanması ve bertaraf yöntemlerinin saptanması, çevre ve insan sağlığının korunabilmesi için büyük önem arz etmektedir. Bu kapsamda kirliliğin azaltılması ve kontrolü konusunda, atık su arıtımı, kanalizasyon, hava kirliliği ve atıkların bertarafına ilişkin yatırım ve işletme harcamalarının artırılması ve geliştirilmesi önceliklidir.

Amaç 3.2.B Yerleşim alanlarında çevre duyarlılığının artırılması

Stratejik Önem: Ülkemizde çevre bilinci ve çevre sorunlarına duyarlılık öncelik sıralamasının alt kademelerinde yer almaktadır. Atıklar ve atık sular doğal ortamlara deşarj edilebilmekte, hava ve toprak kirletilmektedir. Hem kamuoyu hem de özel sektör, özellikle KOBİ'ler çevre sorunlarına daha duyarlı bakabilecek, uygulayabilecek bir alt yapıya sahip duruma getirilmelidirler. Çevre yönetiminin etkin olabilmesi için kamuoyunun bilinçlendirilmesi yanında endüstrilerde temiz üretimin uygulanması ve yaygınlaştırılması da amaçlanmalıdır. Bu kapsamda çevre kalitesini arttırmaya ve korumaya yönelik çevre bilincinin artırılması için eğitim programlarının hazırlanması, ekolojik koridorların belirlenmesi ve kentsel yeşil alanların bu kapsamda geliştirilmesi amacıyla yapılacak çalışmalar önceliklidir.

4. ENERJİ

Amaç 4.1.A Rüzgârdan enerji üretiminin yaygınlaştırılması

Stratejik Önem: Rüzgâr enerjisi, kirlilik üretmeyen, girdi maliyeti bulunmayan, yenilenebilir bir enerji kaynağıdır. Bölgede farklı alanlarda rüzgâr enerjisi üretim potansiyeli mevcut olup bu alanların bazılarında rüzgâr türbini yatırımları hayata geçirilmiştir, bazılarında ise fizibilite ve yatırım çalışmaları devam etmektedir. Bölgenin enerji ihtiyacının karşılanmasına katkıda bulunmak adına potansiyel olan alanlarda rüzgâr enerjisinin üretiminin yaygınlaştırılması önceliklidir.

Amaç 4.1.B Jeotermal enerjinin kullanımının yaygınlaştırılması

Stratejik Önem: Bölgedeki yoğun tektonik hareket nedeniyle jeotermal enerji önemli ve öncelikli bir yenilenebilir enerji kaynağıdır. Bölgedeki çok sayıda ilçede jeotermal kaynaklar bulunmakla birlikte, bunların sadece bir kısmı enerji üretimi için yeterli sıcaklığa sahiptir. Bu alanların bazılarında yatırımlar başlamış olup diğer alanlarda yatırımların yapılabilmesi ve yeni yatırım alanlarının tespiti için fizibilite çalışmalarına ihtiyaç duyulmaktadır. Jeotermal enerji ayrıca seraların, hanelerin veya tesislerin ısıtılması amacıyla da kullanılabilir. Bölgenin enerji ihtiyacının karşılanmasına katkıda bulunmak adına potansiyel olan alanlarda jeotermal enerjinin kullanımının artırılması önceliklidir.

Amaç 4.1.C Biyokütleden enerji üretiminin yaygınlaştırılması

Stratejik Önem: Bölgedeki büyük ölçekli zirai üretim ve canlı varlıklar sebebiyle, enerji dönüşüm süreçleri neticesinde ortaya çıkan biyokütle önemli bir potansiyeldir. Biyokütle enerjisine yönelik olarak Bölgedeki tüm ilçelerde potansiyel bulunmakla birlikte, yatırım yapılabilirlik ve öncelik düzeyleri ilçeler arasında farklılık göstermektedir. Bölgenin enerji ihtiyacının karşılanmasına katkıda bulunmak adına yatırımların uygulanabilirliği olan alanlarda biyokütle enerjisinin üretiminin artırılması önceliklidir.

Amaç 4.1.D Hane, işyerleri ve sosyal alanlarda farklı enerji türlerinin kullanımının artırılması

Stratejik Önem: Hane ve işyerleri bireysel olarak güneş, biyokütle ve rüzgâr enerjisini kullanarak, belirli faaliyet ve ihtiyaçlarda elektrik enerjisi kullanımını azaltabilmekte, enerji tasarrufu sağlanmaktadır. Bölgede ülke geneline göre daha yüksek düzeydeki kişi başına düşen enerji tüketimi ve yenilenebilir enerji kaynaklarındaki potansiyel göz önüne alındığında, kişi veya işletmelerin ısınmalarını sağlamak veya kendileri kullanmak üzere küçük ölçeklerde biyokütle, güneş ve rüzgâr enerjisi kullanımlarının desteklenmesi önceliklidir.

Amaç 4.2.A Modern enerji üretim tesislerinin yaygınlaştırılması

Stratejik Önem: Yenilenebilir enerjiyle birlikte geleneksel enerji kaynaklarının değerlendirilmesi bir gerekliliktir. Modern üretim tesislerinin hayata geçirilmesi ve kullanılan teknoloji düzeyinin iyileştirilmesi, gerek verimi arttıracak gerekse çevreye olan olumsuz etkileri azaltacaktır. Bu çerçevede, bölgede ham maddenin bulunduğu veya ihtiyaç duyulan ilçelerde, sürdürülebilirlik ilkesine tezat oluşturmayacak şekilde verimi yüksek ve çevre dostu modern enerji üretim ve dönüşüm tesislerinin yapımı ve mevcut tesislerin modernizasyonu önceliklidir. Bu sayede, var olan doğal kaynaklardan daha uzun süre yararlanılması da mümkün kılınacaktır. Ayrıca enerji üretim tesislerinin atık ve çıktılarında diğer sektörlerde yararlanılacak şekilde entegre tesislerin kurulması diğer sektörlerin girdi maliyetlerini düşürürken tesislerin verimliliğini arttıracaktır. Bu kapsamda bölgede modern enerji üretim tesislerinin yaygınlaştırılması önceliklidir.

Amaç 4.2.B Dağıtım altyapısının iyileştirilmesi

Stratejik Önem: Bölgenin hızla gelişen ve büyüyen bir bölge olması ve sanayi altyapısına ilişkin yatırımların çoğalmasıyla dağıtım altyapısında sıkıntılar yaşanabilmektedir. Bölgede elektrik dağıtımının daha etkin gerçekleştirilmesi, dağıtım sürecindeki kayıpların azaltılması, çevre ve görüntü kirliliğinin azaltılması amaçlarıyla Bölge genelinde iyileştirmelere ihtiyaç duyulmaktadır. Bu çerçevede, dağıtım altyapısının iyileştirilmesiyle ilişkilendirilecek hatların yeraltına alınarak yenilenmesi, trafo ve enerji dağıtım merkezlerinin kurulmasına ilişkin stratejiler önceliklidir.

Amaç 4.2.C Hane, işyerleri ve sosyal alanlarda enerji verimliliğinin artırılması

Stratejik Önem: Enerji tüketiminin gelişme ve yaşam standartlarını etkilemeden azaltılması ancak tasarruf politikalarıyla mümkündür. Bölgede hane ve işyerlerinde az elektrik tüketen makine ve teçhizat kullanılması yoluyla enerji tasarrufuna önem verilmesi gerekmektedir. Zira Bölgede sanayi ve mesken alanlarında enerji tüketimi yüksek düzeydedir. Bu stratejinin etkin şekilde hayata geçirilebilmesi adına öncelikli bir diğer husus ise bu kapsamda farkındalık faaliyetlerinin artırılması önceliklidir.

D) AFYONKARAHİSAR 3. YEGEP EYLEM PLANI

Tarım

Proje İsmi	Konumu	2017-2019 Döneminde Yapılacak Faaliyetler	Sorumlu Kurum	Öneri Finansman Kaynağı
Modern Üretim Tekniklerinin Yaygınlaştırılması	İl Geneli	<ul style="list-style-type: none"> • Modern sulama tekniklerinin yaygınlaştırılması • Damla sulama ve yağmurlama sulama yöntemlerine geçiş sağlanması • Uygun alanlarda jeotermal seracılığın geliştirilmesine yönelik faaliyetlerin yapılması • Çiftçilere gerekli farkındalık eğitimlerinin verilmesi 	Afyonkarahisar İl Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü	<ul style="list-style-type: none"> • Kalkınma Ajansı destekleri (TD) • Kalkınma Ajansı destekleri (DFD) • Sorumlu kurum bütçesi
Katma Değeri Yüksek Üretim Tekniklerinin Yaygınlaştırılması	İl Geneli	<ul style="list-style-type: none"> • Organik tarım ile ilgili bilinçlendirme faaliyetlerinin yapılması • İyi tarım uygulamalarının yaygınlaştırılması • Doğru ürün yetiştirilmesi faaliyetlerinin yaygınlaştırılması • Çiftçilere gerekli farkındalık eğitimlerinin verilmesi • Coğrafi İşaret Sertifikası ile ilgili çalışmaların yaygınlaştırılması 	Afyonkarahisar İl Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü	<ul style="list-style-type: none"> • Kalkınma Ajansı destekleri (TD) • Kalkınma Ajansı destekleri (DFD) • Sorumlu kurum bütçesi
Ürün Kalite ve Standartlarının Geliştirilmesi	İl Geneli	<ul style="list-style-type: none"> • Hayvan ve bitki hastalıkları ile mücadelede kalıntı sorunlarını en aza indirecek çevre ve maliyet etkin yöntemlerin kullanılması • Yurt dışı pazarlardan talep edilen sertifikaların alınması konusunda kooperatif ve/veya üreticilere teknik destek sağlanması 	Afyonkarahisar İl Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü	<ul style="list-style-type: none"> • Kalkınma Ajansı destekleri (TD) • Kalkınma Ajansı destekleri (DFD) • Sorumlu kurum bütçesi

Tarım

Proje İsmi	Konumu	2017-2019 Döneminde Yapılacak Faaliyetler	Sorumlu Kurum	Öneri Finansman Kaynağı
Tarımsal Girdi Kalitesinin İyileştirilmesi	İl Geneli	<ul style="list-style-type: none"> Sertifikalı tohumun yaygınlaştırılması Üretime uygun yem ve tohum kullanımının teşvik edilmesi Verimi yüksek damızlık hayvanların seçiminin teşvik edilmesi 	Afyonkarahisar İl Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü	<ul style="list-style-type: none"> Kalkınma Ajansı destekleri (TD) Sorumlu kurum bütçesi
Sulanan Arazi Miktarlarının Artırılması	İl Geneli	<ul style="list-style-type: none"> Yeni su kaynaklarının araştırılmasına yönelik çalışmaların yapılması Mevcut sulama alt yapılarının iyileştirilmesi Sulama yapmaya olanak sağlayacak gölet ve barajların sayılarının artırılması 	DSİ 18.Bölge Müdürlüğü	<ul style="list-style-type: none"> Kalkınma Ajansı destekleri (DFD) Sorumlu kurum bütçesi

Maden

Proje İsmi	Konumu	2017-2019 Döneminde Yapılacak Faaliyetler	Sorumlu Kurum	Öneri Finansman Kaynağı
Maden Arama ve Zenginleştirme Faaliyetlerinin İyileştirilmesi	İl Geneli	<ul style="list-style-type: none"> Düşük tenörlü cevherlerin zenginleştirilmesine yönelik ön fizibilite çalışmalarının yapılması 	Maden Tetkik ve Arama Orta Anadolu 2.Bölge Müdürlüğü	<ul style="list-style-type: none"> Kalkınma Ajansı destekleri (DFD) Sorumlu kurum bütçesi

Çevre

Proje İsmi	Konumu	2017-2019 Döneminde Yapılacak Faaliyetler	Sorumlu Kurum	Öneri Finansman Kaynağı
Sanayide Çevre Dostu ve Sürdürülebilir Üretimin Geliştirilmesi	İl Geneli	<ul style="list-style-type: none"> OSB'lerde atık su arıtma tesislerinin kurulması veya modernizasyonu Sanayi atıklarının geri kazanılmasına yönelik OSB'ler bünyesinde tesislerin kurulması Sanayi tesislerinde gaz arıtımı yapılması, zararlı gaz emisyon miktarının az olduğu teknolojilerin kullanılması 	Afyonkarahisar Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü	<ul style="list-style-type: none"> Kalkınma Ajansı destekleri (DFD) Kalkınma Ajansı destekleri (PTÇ) Sorumlu kurum bütçesi
Tarımda Çevre Dostu ve Sürdürülebilir Üretimin Geliştirilmesi	İl Geneli	<ul style="list-style-type: none"> Gübre ve tarım ilaçlarının kullanımının toprak kirliliği yaratmayacak şekilde uygun tür, zaman ve miktarda kullanılmasının sağlanması Ekolojik risk haritasının çıkarılması Çevre dostu tarım uygulamaları konusunda çiftçi eğitiminin sağlanması 	Afyonkarahisar İl Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü	<ul style="list-style-type: none"> Kalkınma Ajansı destekleri (DFD) Kalkınma Ajansı destekleri (TD) Sorumlu kurum bütçesi
Yerleşim Merkezlerinde Çevresel Altyapıların İyileştirilmesi	İl Geneli	<ul style="list-style-type: none"> Kentsel alanlarda atık su arıtma tesislerinin kurulması veya modernize edilmesi Kentsel alanlarda düzenli depolama tesislerine geçilmesi Katı atıkların geri kazanımına yönelik mevcut tesislerin modernize edilmesi veya yeni tesislerin kurulması 	Afyonkarahisar Belediye Başkanlığı	<ul style="list-style-type: none"> Kalkınma Ajansı destekleri (DFD) Kalkınma Ajansı destekleri (PTÇ) Kalkınma Ajansı destekleri (TD) Sorumlu kurum bütçesi
Yerleşim Alanlarında Çevre Duyarlılığının Artırılması	İl Geneli	<ul style="list-style-type: none"> Çevre bilincinin (hava, su, toprak kirliliği) özellikle okul seviyesinde artırılması Doğalgaz kullanımının yaygınlaştırılması Hanelerde tasarrufun özendirilmesi 	Afyonkarahisar Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü	<ul style="list-style-type: none"> Kalkınma Ajansı destekleri (TD) Sorumlu kurum bütçesi

Enerji

Proje İsmi	Konumu	2017-2019 Döneminde Yapılacak Faaliyetler	Sorumlu Kurum	Öneri Finansman Kaynağı
Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Kullanımının Artırılması	İl Geneli	<ul style="list-style-type: none"> Rüzgar enerjisi yatırım talebi olan alanlarda detaylı fizibilite çalışmalarının yapılması Jeotermal enerjide birinci derecede öncelikli ilçelerde enerji üretimine yönelik detaylı fizibilite çalışmalarının yapılması Jeotermal enerjide birinci ve ikinci derece öncelikli ilçelerde konut ısıtmasına yönelik alt yapıların sağlanması Biyogaz enerjisinde birinci öncelikli (bitkisel/hayvancılık) ilçelerde enerji üretimine yönelik fizibilite çalışmalarının yapılması Enerji kaynaklarının doğru kullanımı konusunda farkındalığın artırılması 	Afyonkarahisar İl Özel İdaresi	<ul style="list-style-type: none"> Kalkınma Ajansı destekleri (PTÇ) Kalkınma Ajansı destekleri (DFD) Sorumlu kurum bütçesi
Dağıtım Altyapısının İyileştirilmesi	İl Geneli	<ul style="list-style-type: none"> OSB'lerde elektrik dağıtım hatlarının modernize edilmesi OSB'lerde elektrik kaçaklarının azaltılmasına yönelik önlemlerin alınması ve altyapı çalışmalarının desteklenmesi 	Afyonkarahisar Bilim Sanayi ve Teknoloji İl Müdürlüğü	<ul style="list-style-type: none"> Kalkınma Ajansı destekleri (PTÇ) Kalkınma Ajansı destekleri (DFD) Sorumlu kurum bütçesi

T.C. Zafer Kalkınma Ajansı Genel Sekreterliği

Cumhuriyet Mah. Öncü Sk. No:39 43020 Merkez/Kütahya

T: (0274) 271 77 61-62

F: (0274) 271 77 63

E-posta: info@zafer.org.tr

www.zafer.org.tr

www.2023.zafer.org.tr

www.zaferin.org.tr

www.zaferinvest.org.tr

Afyonkarahisar Yatırım Destek Ofisi

Dört Yol Mah. Turgut Özal Cad.

Kat:4 03100 Merkez/Afyonkarahisar

T: (0272) 212 20 70

F: (0272) 212 21 70

E-posta: afyonkarahisarydo@zafer.org.tr

ISBN: 978-605-66225-7-1

